

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Vilken hjälp är det att kunna räkna om man inte kan klara sig själv på toaletten?

En studie om samverkan, överlämningar och förväntningar i förskolan och förskoleklassen

Elin Samuelsson och Carina Scharffenberg

LAU 990 Kunskap och Fantasi KUFA

Handledare: Maria Reis

Examinator: Niklas Pramling

Rapportnummer: HT13-2920-027

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Vilken hjälp är det att kunna räkna om man inte kan klara sig själv på toaletten – en studie om samverkan, överlämningar och förväntningar i förskolan och förskoleklassen

Författare: Elin Samuelsson och Carina Scharffenberg

Termin och år: Höstterminen 2013

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Maria Reis

Examinator: Niklas Pramling

Rapportnummer: HT13-2920-027

Sammanfattning:

Syftet med denna studie har varit att studera samverkan mellan förskolan och förskoleklassen samt att undersöka vad förskollärare i förskoleklassen har för förväntningar när det gäller kunskap på de barn som kommer från förskolan. Frågorna som ligger till grund för studien handlar om de förväntningar som finns på de barn som kommer från förskolan och hur några förskollärare och verksamhetschefer anser att den samverkan och de överlämningar av barn som sker idag fungerar.

I studien användes en kvalitativ forskningsmetod i form av fokusgruppintervjuer av förskollärare samt enkät till de verksamhetschefer som deltagit. Empirin har samlats in ifrån två förskolor och två förskoleklasser samt de verksamhetschefer som ansvarar för dessa enheter. Varje fokusgrupp har bestått av två förskollärare från förskolan och en förskollärare från förskoleklassen. Enligt förskolans läroplan (Lpfö 98 rev 2010) ligger ansvaret för överlämningen mellan förskola och förskoleklass på förskollärarna i förskolan.

Resultatet är analyserat utifrån Bronfenbrenners utvecklingsekologi där studien omfattar de miljöer som han påstår påverkar individen, ifrån den innersta miljön som handlar om det som finns närmast individen till den yttersta miljön som bland annat handlar om hur olika lagar och styrdokument indirekt påverkar oss som individer.

Respondenterna anser att samverkan är en viktig del i barnens övergång från förskola till förskoleklass då barnen vid en väl fungerande överlämning känner en trygghet i vad som väntar dem. Resultatet visar också att förskollärare inte är helt säkra på det uppdrag som de har enligt förskolans läroplan. Alla våra respondenter uttrycker en vilja till en bättre samverkan och anger tiden som en bristfaktor till att det inte fungerar så som de vill idag. Alla som deltagit i denna studie anser att en väl fungerande samverkan är viktig så att förskollärare i förskoleklassen kan möta barnet där de befinner sig i sin kunskaps- och personliga utveckling. Resultatet visar även att förskollärare i förskolan och förskollärare i förskoleklassen ser sina uppdrag på olika sätt när det handlar om vad barnen bör kunna när de lämnar förskolan. Förskolelärarna i förskoleklass förväntar sig inte att barnen kan det som förskolans läroplan (Lpfö 98 rev 2010) beskriver som strävansmål.

Nyckelord: Bronfenbrenner, Samverkan, Överlämningar, Förväntningar

Förord

Att genomföra denna studie och skriva denna uppsats har varit roligt och mycket lärorikt. Vi har fått med oss många tankar och idéer om hur vi i vårt arbete som förskollärare kan förhålla oss både till läroplanen men även se till att överlämningarna från förskolan till förskoleklassen fungerar på ett tillfredsställande sätt.

Vi vill tacka alla de förskollärare och verksamhetschefer som har ställt upp och generöst bidragit med sina tankar och erfarenheter när det handlar om samverkan och överlämningar mellan förskolan och förskoleklassen. Tack också till vår handledare Maria Reis som gett oss goda råd och uppmuntrat oss genom detta arbete.

Sist men inte minst vill vi tacka våra familjer som har stått ut med oss under dessa fyra år som vi studerat. Tack för allt stöd och uppmuntran och för att ni har trott på oss hela vägen.

Vi har båda gjort detta arbete gemensamt och var och en av oss kan enskilt stå för arbetet.

Göteborg 2013-11-17

Carina Scharffenberg & Elin Samuelsson

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Litteraturoversikt.....	3
Skolformer	3
Förskola	3
Förskoleklass	3
Förskoleklass med annan huvudman	4
Samverkan mellan olika skolformer	4
Styrdokument.....	5
Förskolans läroplan	5
Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.....	5
Gemensamt för läroplanerna	6
Skollagen	6
Förskolans och förskoleklassens olika traditioner och kulturer	7
Teorianknytning.....	9
Bronfenbrenners utvecklingsekologi.....	9
Mikrosystemet - Närmiljön	9
Mesosystem - Samverkan.....	10
Exosystem – Faktorer utanför närmiljön.....	10
Makrosystem - Samhällsstrukturen	10
Bronfenbrenners modell	10
Tidigare forskning om samverkan och överlämningar	11
Skolverkets nationella utvärdering.....	12
Sekretess	12
Syfte och frågeställning	14
Syfte.....	14
Frågeställning	14
Metod	15
Val av metod.....	15
Urval	15
Datainsamlingsmetod.....	17
Kvalitativ forskningsmetod.....	17
Fokusgruppintervjuer	17

Enkät.....	17
Ljudupptagning.....	18
Tillvägagångssätt	18
Analys av data.....	18
Etiska betänkanden	18
Studiens tillförlitlighet.....	19
Bortfall.....	19
Resultat.....	20
Överlämning från kommunal förskola till kommunal förskoleklass.....	20
Samverkan	20
Överlämning av barn mellan förskola och förskoleklass.....	22
Pedagogernas förväntningar på de barn som kommer till förskoleklassen.....	23
Sammanfattning	24
Överlämning från kommunal förskola till privat förskoleklass	25
Samverkan	25
Överlämning av barn mellan förskola och förskoleklass.....	26
Pedagogernas förväntningar på de barn som kommer till förskoleklassen.....	26
Sammanfattning	27
Likheter och olikheter kring överlämningar och förväntningar	27
Sammanfattning och analys	28
Diskussion.....	31
Resultatdiskussion.....	31
Metoddiskussion	32
Didaktiska konsekvenser	33
Slutsatser och förslag till förändring	34
Slutsatser	34
Förslag till förändring	35
Slutord	36
Förslag till fortsatt forskning	36
Referenser	37
Bilaga 1	39
Bilaga 2	41
Bilaga 3	43
Bilaga 4	45

Inledning

”Förskolan ska sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Samarbetet ska utgå från de nationella och lokala mål och riktlinjer som gäller för respektive verksamhet. När barnets överlämning till de nya verksamheterna närmar sig har förskolan den särskilda uppgiften att finna former för att avrunda och avsluta förskoleperioden. Vid överlämningen till nya verksamheter ska särskild uppmärksamhet ägnas de barn som behöver särskilt stöd” (Lpfö 98/10, 2010, s.13).

Vi vill genom att studera detta område få kunskap om hur förskollärare i förskolan och förskoleklassen samt verksamhetschefer upplever att samarbetet mellan dessa två verksamheter fungerar i verkligheten när det handlar om överlämningar samt vad förskollärare i förskoleklass har för förväntningar när det gäller kunskap på de barn som kommer från förskolan till förskoleklassen.

Förskoleklassen har ingen egen läroplan utan lyder under Lgr11.

Enligt Lgr 11 ska läraren:

- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskolan och
- i samarbete särskilt uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd (s. 16)

Att arbeta inom dessa två verksamheter innebär ett stort ansvar då det handlar om små barn och vi anser det vara av yttersta vikt att samverka mellan förskola och förskoleklass fungerar när barnen ska lämna en verksamhet för en annan. Specifika aspekter för ett gott samarbete är att barnet känner en trygghet och ett förtroende för de personer som de tillbringar mycket av sin tid med. Om barnet möts med respekt och kärlek läggs grunden till barnets trygghet i bland annat barngruppen och i relationen till vuxna. Barnet växer också i sin identitetsutveckling. För att förskolan och skolan ska kunna stimulera en positiv utveckling är det en viktig förutsättning att barnen möts av respekt från lärarna (Gren, 2008).

I förskolans läroplan står att:

Förskolechefen har ansvaret för förskolans kvalitet och har därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att samsynsformer utvecklas med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet och att samverka kommer till stånd för att skapa förutsättningar för en samsyn och ett förtroendefullt samarbete (Lpfö 98/10, 2010, s. 16).

Att just detta forskningsområde har gjort oss intresserade beror på att det vid en nätverksträff i Västra Götaland, där personal från olika förskoleklasser träffades, bland annat diskuterades hur verksamheten i förskolan har förändrats efter att förskolans nya läroplan trädde i kraft (Lpfö 98 rev 2010). När barnen kommer från förskolan till förskoleklassen tycker pedagoger att de kan se en viss skillnad i vad barnen har för teoretiska kunskaper jämfört med sina praktiska kunskaper. Barnen anses vara väldigt duktiga på exempelvis olika matematiska och naturvetenskapliga begrepp men har svårare för basala kunskaper som till exempel att knäppa

sin jacka, klippa med en sax, klara sig själv på toaletten och skala en banan var en del av de saker som framkom vid denna nätverksträff.

Förändringar i den nya läroplanen (Lpfö 98 rev 2010) har medfört att målen har förtydligats när det gäller barns skriftspråkliga och matematiska utveckling samt naturvetenskap och teknik. När det gäller barns språkliga och kommunikativa utveckling har bland annat målet att förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar ett intresse för bilder, texter och olika medier lagts till. När det gäller barns matematiska utveckling har en mängd olika begrepp lagts till såsom att varje barn ska utveckla förståelse för mängder, antal, ordning. Vidare ska de urskilja, uttrycka, undersöka och använda matematiska begrepp samt utveckla sin matematiska förmåga att föra och följa resonemang (Utbildningsdepartementet, 2010).

Litteraturoversikt

Skolformer

I detta avsnitt beskrivs de tre skolformer som är de vanligaste för barn mellan 1 och 6 år: förskola, förskoleklass och förskoleklass med annan huvudman än kommunen.

Förskola

Enligt skollagen kap 8 § 5 ska alla barn erbjudas plats i förskolan från det att de fyllt ett år. Att barnen ska erbjudas plats innebär att detta är en frivillig verksamhet där barn kan vistas när deras vårdnadshavare arbetar, studerar eller är arbetssökande. Barnen ska även förberedas för fortsatt utbildning och förskolan ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap enligt kap 8 § 2 (Utbildningsdepartementet 2012).

Förskolan fick sin första läroplan 1998 som skulle garantera att alla barn oavsett var i Sverige de bor skulle få en likvärdig förskola. Reformen som genomfördes 1998 inleddes med att förskoleverksamhet och skolbarnomsorg den 1 juli 1996 överfördes från Socialdepartementet till Utbildningsdepartementet. I januari 1998 övertog Skolverket myndighetsansvaret för hela barnomsorgen och regelverket överfördes från socialtjänstlagen till skollagen. Ett led i reformen var att införa förskolans läroplan (Lpfö 98) som blev bindande för alla förskolor. Läroplanen syftar till att skapa förutsättningar för en likvärdig förskola med hög kvalitet. Den uttrycker en politisk viljeinriktning samtidigt som målen är generella och övergripande. Reformen, som i sin helhet genomfördes 1998 innebar bland annat att förskolan numera ingår i och utgör det första steget i det samlade utbildningssystemet för barn och ungdomar (Skolverket, 2004). Genom att beslut togs om att förskolan skulle bli en del i utbildningsväsendet blev förskolan etablerad som ett led i det livslånga lärandet (Kärby & Lundström, 2004).

Förskoleklass

Verksamheten i förskoleklass ska stimulera till utveckling och lärande hos eleven och förbereda för fortsatt utbildning och precis som verksamheten i förskolan främja allsidiga kontakter och social gemenskap. Det är en frivillig skolform som kommunerna är skyldiga att erbjuda från höstterminen det år barnen fyller sex år, skollagen kap 9 § 2, 4, och 5 (Utbildningsdepartementet 2012). År 1998 övergick bestämmelserna om förskoleverksamhet och skolbarnomsorg till skollagen. I samband med det infördes förskoleklassen som en egen skolform för sexåringar. Införandet var ett led i att sträva mot ökad integration mellan verksamheterna i förskola, grundskola och fritidshem. Syftet var bland annat att utveckla ett nytt pedagogiskt förhållningsätt och i och med det skapa förutsättningar för en kontinuitet i det livslånga lärandet (Skolverket, 2001).

Förskoleklassens verksamhet har ingen egen läroplan utan lyder under samma läroplan som grundskolan, Lgr 11. Ackesjö och Persson (2010) beskriver förskoleklassens verksamhet som att den ligger i ett gränsland mellan förskolan och skolan. De skriver vidare att verksamheten inte skulle vara en skolverksamhet utan centralt var att verksamheten skulle bedrivas utifrån förskolans förhållningssätt till kunskap och lärande. Det är en frivillig skolform som nästan alla sexåringar deltar i. Beslutet att starta denna verksamhet kan spåras till utbildningsdebatten på 1990-talet som bland annat handlade om skolan skulle innebära tio obligatoriska år eller inte. Genom att införa förskoleklass kunde olika politiska viljor mötas. En viktig intention med förskoleklassen var att verksamheten skulle genomsyras av förskolans förhållningssätt. Författarna påstår att många lärare i förskoleklassen kommer ifrån förskolan, de har därför med sig bland annat handlingsmönster därifrån. Ett exempel på handlingsmönster kan vara att

sätta barnet före ämnet i centrum. I denna verksamhet ansvarar förskollärare, fritidspedagoger och barnskötare för verksamheten som ska präglas av förskolans kultur och barnsyn (Kärrby & Lundström, 2004).

Förskoleklass med annan huvudman

Friskola, egentligen fristående skola, är i svenskt skolväsen en skola med annan huvudman än stat, landsting eller kommun. Svenska friskolor är skattefinansierade med skolpeng. För att starta en friskola måste huvudmannen ansöka hos Statens skolinspektion om tillstånd. Om skolan uppfyller bestämmelserna och godkänns av Skolinspektionen erhåller den bidrag från elevernas hemkommuner. Skolan är skyldig att löpande delta i kommunala utvärderingar och Skolinspektionens regelbundna tillsyn. Vid allvarliga missförhållanden kan Skolinspektionen återkalla skolans tillstånd och rätten till bidrag (www.sv.wikipedia.org ”friskola” 2013-10-22).

Enligt skollagen kap 9 § 17 och 18 ska fristående förskoleklasser vara öppna för alla elever. Huvudmannen behöver inte ge fortsatt utbildning åt eleven om deras hemkommun inte ger bidrag. Urvalet till förskoleklassen sker på grunder som godkänns av statens skolinspektion.

Grundförutsättningen för att fristående skolor skulle få offentligt penningstöd var att de kunde erbjuda en undervisning som saknades inom det ordinarie skolsystemet. De enskilda och privata skolorna sågs främst som ett komplement till det ordinarie skolsystemet. Friskolereformen genomfördes i Sverige 1992 av regeringen Bildt och innebar bland annat att friskolor skulle för varje elev kunna få skolpeng från staten. Kommunerna skulle från och med nu betala minst 85 procent av vad en elev kostar i kommunala skolan till friskolorna. Detta innebar större möjligheter att starta en fristående skola. (www.sv.wikipedia.org ”friskola” 2013-10-28).

Samverkan mellan olika skolformer

Statliga styrdokument såsom Lpfö 98 rev. 2010 och Lgr 11 poängterar att samverkan mellan förskola och förskoleklass har stor betydelse. Det viktigaste är att det finns ett gemensamt synsätt bland de olika yrkeskategorierna som arbetar med barn i ålder kring skolstart. Fokus måste ligga på att se det ur barnets perspektiv så att de får kontinuitet i sitt lärande och ges förutsättningar att förstå sin omvärld. Samverkan förväntas leda till att de olika verksamheterna arbetar mot samma mål på likartat sätt och detta i sin tur leder till en kontinuitet för barnen. Genom att ha en samverkan mellan förskola och förskoleklass skapas ett gemensamt ansvar för barnen (Kärrby, 2000).

Styrdokument

Förskolans läroplan

Under 1960-talet ändrades förskolans uppdrag och förskolan gick från att ha varit en plats där föräldrar lämnade in sina barn när de arbetade eller studerade till att bli en plats där barnen skulle förberedas för skolan (Vallberg Roth, 2009).

Före 1998 fanns det ingen läroplan utan endast så kallade pedagogiska riktlinjer i form av rekommendationer som socialstyrelsen gav ut på uppdrag av regeringen 1987. Det var ”Pedagogiskt program för förskolan” som fungerade som statliga rekommendationer. (Skolverket, 2004).

Förskolans läroplan (Lpfö 98 rev 2010) innehåller bindande föreskrifter som ska styra alla förskolor i landet. Den uttrycker vilka krav staten ställer på verksamheten samt vilka krav föräldrar och barn kan ställa på förskolan. Målen i läroplanen kallas för strävansmål och det innebär att det är mål som förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar. Detta innebär att målen beskriver verksamhetens process istället för färdiga resultat (Skolverket, 2004). I förskolans läroplan framgår de riktlinjer och förhållningssätt som gäller för alla som arbetar inom förskolan. I och med revideringen av förskolans läroplan år 2010 förtydligades uppdraget för förskollärare.

Förskolans läroplan anger att förskollärare ska ansvara för:

- att samverkan sker med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem för att stödja barnens övergång till dessa verksamheter

Arbetslaget ska:

- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem samt samverka med dem, och
- tillsammans med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem uppmärksamma varje barns behov av stöd och stimulans (Lpfö 98 rev 2010 s. 14)

I läroplanen för förskolan från 1998 (Lpfö 98) finns inte förskolechefens ansvar beskrivet. Att det finns med i den reviderade läroplanen (Lpfö 98/10) motiveras av att det är naturligt att notera förskolechefens ansvar för sin verksamhet utöver det som står i skollagen eftersom rektorns uppdrag finns med i skolans läroplan, Lgr11.

Den reviderade läroplanen började gälla år 2011. Här har uppdragen för både förskollärare och förskolechefer förtydligats. Att läroplanen reviderades motiveras med att det behövde göras en del förändringar i samband med att den nya skollagen skulle börja tillämpas år 2011 (Utbildningsdepartementet, 2010).

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet

I Lgr11 framgår hur övergång och samverkan ska fungera. Där står bland annat att för att kunna stödja elevers utveckling och lärande ska skolan också sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskolan. Detta samarbete ska utgå ifrån de nationella mål och riktlinjer som finns för respektive verksamhet.

Läraren ska:

- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskolan och
- i samarbete särskilt uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd
(Lgr 11, s. 16)

Gemensamt för läroplanerna

Både förskolans och grundskolans läroplan beskriver strävanden efter en fungerande samverkan för att på så sätt kunna underlätta för barnet i deras långsiktiga lärande. Läroplanerna genomsyras av en humanistisk syn på människan och ger en grund för förhållningssättet gentemot barnen, föräldrarna och kollegorna (Gren, 2008).

Under 1990-talet förändrades sättet att se på barns lärande och en socialkonstruktionistisk teori växte fram. I denna teori blev barn medskapare i sin egen kunskap genom samspel med vuxna och kamrater. I denna teori anses bland annat att barns erfarenheter i sin egen sociala kontext har betydelse för lärandet. Att ha denna barnsyn hade inflytande på läroplanen och gjorde att förskolans och skolans värdegrund formulerades på likartat sätt. Den gemensamma grunden vilar på demokratisk fostran och livslångt lärande. Grundskolans läroplan som också omfattar förskoleklassen har närmast sig förskolans läroplan när det handlar om hur mål formuleras och vilka arbetssätt som används. Målen är formulerade på ett mer övergripande sätt som påminner om förskolans strävansmål. Till exempel finns lek och skapande verksamhet med som av tradition varit kännetecknen för förskolan (Kärrby & Lundström, 2004). År 1996 fastslogs i regeringsförklaringen att det livslånga lärandet ska vara en hörnsten i utbildningspolitiken och en gemensam syn på lärande bör genomsyra alla verksamheter där barn ingår. Här poängteras att barn inte ska mötas av ett förhållningssätt i förskoleverksamheten och ett annat när de börjar grundskolan (Skolverket, 2004). Davidsson (2002) skriver att ett samarbete mellan dessa två verksamheter skulle kunna leda till en förbättring när det handlar om pedagogiken i båda verksamheterna.

Skollagen

I kap 1 § 1 beskrivs vilka skolformer som ingår i skolväsendet. Lagen omfattar bland annat förskola och förskoleklass. Riksdagen beslutade den 22 juni 2010 om en ny skollag (SFS 2010:800). Skollagen är en av Sveriges mest omfattande lagar. Förändringarna i den nya skollagen syftar till att spegla de förhållanden som finns inom dagens moderna skola. Lagen trädde i kraft den 1 augusti 2010 och började tillämpas den 1 juli 2011.

I skollagen regleras vilka rättigheter och skyldigheter barn, elever och deras vårdnadshavare har. I skollagen framgår också de krav som ställs på huvudmannen för verksamheten. Detta är den lag som innehåller bestämmelser om skolväsendet. Skolväsendet omfattar bland annat skolformerna förskola och förskoleklass. I kap 1 § 4 framgår syftet med utbildningen, som är att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Värden som förskolan har som uppdrag att hålla levande i arbetet med barnen är till exempel individens frihet och integritet samt alla människors lika värde (Utbildningsdepartementet, 2012).

Förskolans och förskoleklassens olika traditioner och kulturer

Förskolan och skolan har historiskt sett haft olika samhällsuppdrag. Verksamheterna etablerades redan under 1800-talet när industrialismen ställde krav på medborgarna som medförde att det krävdes institutioner som kunde bidra med kunskapsutvecklingen. Förskolan har sitt ursprung i barnkrubban med omsorg och omhändertagande som uppgift samt att rädda barnen från bland annat kriminalitet då det var brist på tillsyn för de fattiga barnen då deras föräldrar arbetade. Barnverksamheten finansierades då av bland annat förmögna privatpersoner. Först på 1940-talet fick förskolan tillgång till statliga medel (Davidsson, 2002).

Förskolan har i första hand haft en omsorgsfunktion och jämfört med andra europeiska länder har de svenska förskolorna inte haft en skolförberedande roll utan fokuserat på dess sociala och fostrande funktion. Författaren påstår att barnen behöver meningsfulla erfarenheter och förståelse av sin omvärld och inte bara omsorg. Målet med förskolans verksamhet är att barnen ska få tillfällen att utveckla och få erfarenhet av sociala förhållningssätt som bygger på vårt demokratiska förhållningssätt. Detta sker genom att barnen utvecklar sin individualitet samt lär sig ta hänsyn till andra människor (Kärrby, 2000).

Lärare inom förskolan har länge haft som uppdrag att ge barnen omsorg samtidigt som de ska erbjudas pedagogisk verksamhet så de är förberedda inför skolstarten. Detta sätt att sammanfläta omsorg och pedagogik benämns internationellt som "educare". Denna modell har lovordats och den svenska förskolan har i flera avseenden internationellt lyfts fram som en förebild (Skolverket 2008).

Tidigare studier konstaterar att det sker en utveckling mot en vuxenstyrd "skolifiering" av den integrerade verksamheten och verksamheten i förskoleklass istället för en utveckling i reformens anda vars intention var att införa nya synsätt och arbetsformer med inriktning mot bland annat lek och skapande. Också skolans mer ämnesinriktade kunskapssyn och hur raster och arbetspass organiseras tar i stor utsträckning över i förhållande till en mer sammanhållen barninriktad kunskapssyn och organisering. Studier visar att "skolkoden" är synbar till exempel genom att klassrummet inte utgör en plats för lek och att det inte är anpassat efter sexåringars rörelsebehov (Skolverket, 2001).

Enligt Ackesjö och Persson (2010) präglas förskoleklassen av en ökad vuxenstyrning jämfört med förskolans verksamhet och leken används ofta till att fylla ut tiden mellan arbetspassen och något som barnen kan ägna sig åt när strukturerade aktiviteter är avslutade. Författarna hävdar också att eftersom det har blivit en ökad skolifiering av verksamheten i förskoleklass, i motsats till dess intention, så är det numera steget mellan förskola och förskoleklass som utgör skolstarten för barnen.

Davidsson (2002) skriver att lärare i förskolan förhåller sig till en tradition där fokus ligger på barns sociala utveckling medan lärare i grundskolan lägger vikt vid barns kunskapsutveckling. Dessa olika sätt att se på barns utveckling kan då påverka den information som lämnas om barn i övergång mellan förskola och förskoleklass. Det kan vara så att en pedagog i förskolan utifrån ett barns sociala utveckling anser att barnet inte är i behov av något särskilt stöd. När barnet kommer till skolan ser lärarna där det på ett annat sätt eftersom barnet blir bedömd utifrån sin kunskapsutveckling.

Att vårt samhälle i sig ger lärare olika status i olika verksamheter genom att skolans traditionella uppgift att förmedla skolkunskaper dominerar i förhållande till förskolans uppgifter påverkar också hur samverkan mellan verksamheterna fungerar. Davidsson påstår att med den samhällssyn som råder anses lärare i grundskolan ha en högre status än lärare i förskolan (Kärrby, 2000).

Teorianknytning

I detta avsnitt presenteras den teori vi använder i denna studie.

Bronfenbrenners utvecklingsekologi

Urie Bronfenbrenner är en rysk-amerikansk forskare som studerade hur människan utvecklas både i ett sammanhang av de olika miljöer man deltar i och i samspel med sin omgivning. Han påstår att utvecklingen sker i samspel med omgivningen. Bronfenbrenner är intresserad av samspelet mellan miljön och människans utveckling men han lägger ingen vikt vid den fysiska miljön. Han är i sina teoretiska ansatser inspirerad av sovjetisk utvecklingspsykologi och hans modell beaktar barnets hela ekosystem. Ekologi är vetenskapen som behandlar samspelet mellan de levande organismerna och den miljö de lever i. Bronfenbrenner beskriver olika system och hur de påverkar människors vardag. Hans modell beskriver hur barnet samspelar i olika miljöer samt hur skilda miljöer relaterar till varandra och han hävdar att barn inte utvecklas och lär enbart i en miljö utan genom samspel med alla miljöer de möter direkt eller indirekt. Bronfenbrenner anser att de miljöer som ingår i strukturen är mikro-, meso-, exo- och makromiljö och han påstår att utveckling och uppväxtmiljö måste ses som en helhet. Han skriver att det hela tiden pågår en process mellan den växande individen och miljön. I denna teori är miljöbegreppen mycket vidare än i andra utvecklingsteorier som t.ex. Freuds utvecklingsteori och Erik H. Erikssons stadieteori. Bronfenbrenners utvecklingsekologi ser inte bara till barnens närmiljöer utan upp till samhällsnivå. Alla dessa olika miljöer påverkar den verklighet barnen möter och har därför betydelse för deras utveckling. Genom ett ömsesidigt givande och tagande mellan vuxna och barn påverkar de varandra och därför är barnens utveckling beroende av ett samspel med vuxna. Barnens utveckling påverkas inte bara av sin närmaste miljö utan även av de miljöer som ligger i periferin som t.ex. föräldrarnas arbetsmiljö. Skulle en eller båda föräldrarna bli arbetslösa påverkas barnens utveckling av den erfarenhet de får genom detta. Utvecklingsekologins uppgift är att studera hur människan påverkas under hela livet beroende på vilka miljöer man möter och hur dessa miljöer påverkar varandra. (Björklid & Fischbein, 2012).

Mikrosystemet - Närmiljön

Mikrosystemet är miljön som finns närmast individen och är den miljö barnet oftast vistas i, till exempel hem, förskola, skola och kamratgrupper. I mikrosystemet utvecklas barnet i de aktiviteter som barnet deltar i och i sociala relationer med andra. Ju mer kontakt barnet har med sina närmiljöer desto större betydelse får de för dess utveckling. Samspelet och utvecklingen sker genom de aktiviteter barnet deltar i, de roller de möter och försätts i samt de sociala relationer som utvecklas i denna miljö. Här anses att genom att prova på olika aktiviteter och att utsättas för utmaningar ökar kompetensen under förutsättning att kunskaper och erfarenheter erkänns och respekteras. För att utveckla barnet krävs ett rikt innehåll och många olika aktiviteter som ger erfarenheter om omvärlden. Om barnet aktivt får utforska sin egen närmiljö leder det till en kunskap om denna miljö. Det krävs vuxna runt barnet som lyssnar på dess synpunkter och som sätter in barnets kunskaper i ett sammanhang för att barnet ska känna delaktighet och att de har ett ansvar för sin miljö. Ett aktivt engagemang för vad andra gör inspirerar till att själv vilja pröva olika aktiviteter. Genom att erbjuda ett rikt innehåll med varierande utbud av aktiviteter får barnet erfarenheter av omvärlden och därmed utvecklas barnet (Björklid & Fischbein, 2012).

Mesosystem - Samverkan

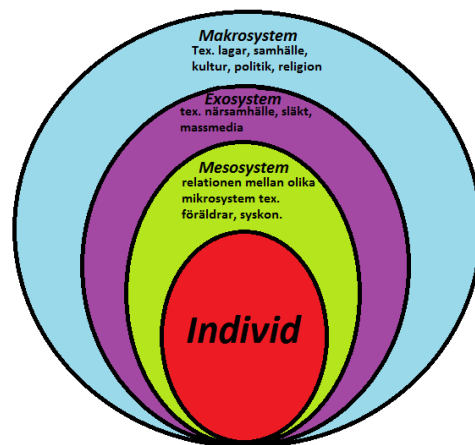
Mesosystemet är den andra nivån och ett system av olika relationer och aktiviteter som utvecklas i de olika närmiljöerna. Närmiljöer, som bland annat hem och förskola/förskoleklass, utövar en ömsesidig påverkan på varandra. I och med det kan de förstärka eller motverka varandras effekter på barnets utveckling. När barnen blir äldre utvecklas och utökas deras närmiljöer, det innebär bland annat att barnet får fler personer att förhålla sig till. De relationer som utvecklas mellan olika närmiljöer kallar Bronfenbrenner för mesosystem. För att det ska gynna barnets utveckling är det viktigt att de olika närmiljöerna kompletterar och stöttar varandra. Ju mer kontakt det finns mellan olika närmiljöer desto mer påverkar det barnets utveckling. Att verksamheter kompletterar varandra är lika viktigt som samverkan mellan dessa olika miljöer kring gemensamma mål. Ett aktivt engagemang för vad andra gör inspirerar enligt Bronfenbrenner till att själv vilja pröva olika aktiviteter. Ett mesosystem kan vara samverkan mellan barnets föräldrar och förskolan eller förskoleklassen. Hur denna samverkan fungerar kan påverka hur barnet fungerar och utvecklas (Björklid & Fischbein, 2012).

Exosystem - Faktorer utanför närmiljön

I exosystemet ingår människan inte som individ utan påverkas indirekt av den verklighet man möter. Exempel på denna påverkan kan vara kommunens ekonomi, socialt nätverk, vad föräldrarna har för yrke och arbetsförhållanden samt boendemiljö. Även dessa miljöer är det viktigt att barnet får erfarenheter av. Möjligheten att påverka detta system beror på hur långt man är ifrån dem som fattar beslut. Om man förhåller sig aktiv till den egna miljön är det ett första steg till medinflytande (Björklid & Fischbein, 2012).

Makrosystem - Samhällsstrukturen

Makrosystemet är den yttersta nivå som Bronfenbrenner beskriver och hit hör politiska beslut såsom skollag och läroplaner. Denna nivå omfattar mer övergripande förhållanden. I denna miljö är barnet inte direkt inblandat men påverkas av de beslut som fattas. Bronfenbrenner påstår att alla fyra systemen hör ihop och påverkar varandra (Björklid & Fischbein, 2012).

Figur 1 Bronfenbrenners ekologiska utvecklingsmodell

Bronfenbrenners modell

Figur 1 visar Bronfenbrenners modell som syftar till människans samspel mellan medfödda egenskaper och miljöer som människan lever i. Figurens röda område benämns här individ och syftar till det som Bronfenbrenner beskriver som mikrosystem. Modellen visar de system som omger individen där individen är i centrum. Bronfenbrenner liknar sin modell med ryska dockor (babushkadockor), en miljö omsluts av en annan som i sin tur omsluts av en tredje.

Tidigare forskning om samverkan och överlämningar

Samarbetets främsta syfte har under alla år varit att minimera problem inför övergången mellan förskola och skola (Davidsson, 2002). Under åren har olika metoder använts för att nå detta syfte.

I grundskolans första läroplaner Lgr 62 och Lgr 69 beskrivs hur föräldrarna i första hand var länken mellan barnet och skolan och i andra hand kom förskollärarna. Under 1960-talet var samarbetet svagt mellan förskola och skola. Samarbetet byggde på att skolan skulle få information om barnet. Informationen användes för att kunna bemöta barnet utifrån varje barns utveckling vid skolstarten. I första hand ville man ha information för att kunna bedöma barnets mognad. Förskollärarna hade som primär uppgift att informera om barnets individuella förmåga eller upptäcka problem hos barnet som kunde ha betydelse för barnets skolgång. Att ha detta synsätt innebar att om ett barn bedömdes som inte skolmoget kunde barnet skickas tillbaka till förskolan (Davidsson, 2002).

Davidsson beskriver begreppet samverkan som det mest förekommande begrepp i förskolans dokument under perioden 1970 och fram till början av 1990-talet. Det betonas i dessa dokument att förskolan ska ses som förberedande för skolan. Ska det vara möjligt för skolan att bygga vidare på den grund som förskolan har lagt krävs en samstämmighet i sättet att möta barns behov. Författaren påpekar att skälet till samverkan alltid är för barnets bästa (Kärrby, 2000).

Från 1975 t.o.m. 1987 innebar samarbetet att förskolan skulle förbereda barnet för skolan. Syftet var att uppnå en stadielös integration så långt det var möjligt. Här omfattade samarbetet både lärarna och barnen och skulle ske på flera nivåer:

- Praktiska aktiviteter,
- Utbyte av information om barn och arbetssätt,
- Gemensam fortbildning.

Det är fortfarande skolans behov av information om enskilda barn som är det primära syftet med samarbetet.

Efter år 1987 skulle samarbetet utformas utifrån att barnet skulle känna trygghet, glädje och kontinuitet. Fortfarande poängteras förberedelse för och underlättande av barns skolstart. Här började barnets eget deltagande betonas. Det var till exempel barnets egna frågor som blev utgångspunkten för övergången från förskolan till skolan. Med detta synsätt, att ha barnet som utgångspunkt, kunde inte längre aktiviteter bestämmas i förväg utan måste fokusera på verksamhetens övergripande mål (Davidsson, 2002). Att minimera problem vid övergång är också något som Fabian och Dunlop (2007) tar upp då de beskriver Lombardis studie från 1992 som pekar på att övergången för barnen blir svårare om det inte finns gemensamma rutiner och förhållningssätt hos lärarna. Ju större glapp det är mellan förskola och skola desto svårare blir övergången.

Tidigare forskning inom detta område visar också att för att underlätta överlämningar krävs en god samverkan mellan olika verksamheter. Det krävs också att de inblandade har kunskap om varför man ska samarbeta. Författaren skriver att om det finns gemensamma rutiner och ett gemensamt förhållningssätt pedagoger emellan i olika verksamheter underlättar det vid barns övergång från en verksamhet till en annan. Mycket forskning pekar på att samverkan har stor

betydelse för hur överlämningar fungerar mellan förskola och förskoleklass (Davidsson, 2002).

Det har tidigare gjorts försök till samverkan mellan förskola och förskoleklass men det visade sig att de olika traditionerna i dessa verksamheter var så starka att det var svårt att uppnå en fungerande samverkan. Pedagoger i förskola respektive skola har olika uppfattningar om barns utveckling och om vad som är kunskap (Kärrby, 2000).

Skolverkets nationella utvärdering

I Skolverkets andra nationella utvärdering av förskolan från 2008 är syftet att följa upp resultaten som presenterades 2004. Skolverket pekar på en ökad betoning på lärandet. Mer än hälften av de intervjuade i denna utvärdering påstår att det blivit mer fokus på barns lärande i och med den nya läroplanens införande. Det framgår att tyngdpunkten i förskolan förskjutits mot en ökad betoning på barns lärande efter förskolereformen.

Forskningen pekar också på att förskolan har fått en ökad betydelse som skolförberedande. Denna utveckling ligger inte i linje med reformens intentioner och det bryter mot den läroplanstradition som finns där Sverige lyfts fram som ett föredöme.

Denna utvärdering visar även att samverkan mellan förskoleklass, skola och fritidshem inte har utvecklats speciellt mycket sedan den förra utvärderingen gjordes 2004, trots att verksamheterna idag oftare ingår i samma enhet med gemensam chef.

Här påpekas att ett motiv till övergången till utbildningssystemet och läroplanens införande var att förstärka förskolans pedagogiska uppdrag.

Sekretess

Olsson (2011) beskriver hur sekretessen är något som försvårar överlämnandet mellan förskolan och förskoleklassen. Han hävdar att det finns tre olika sekretessgrader: *absolut sekretess*, *stark sekretess* och *mindre stark sekretess*. Här beskrivs stark sekretess och mindre stark sekretess eftersom det är de båda sekretessgrader som berör förskola och förskoleklassen.

De båda skolformerna lyder under olika sekretessgrader enligt Offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400). Förskolan har strängare sekretess än vad förskoleklassen har. Olsson (2011) anser att anledningen till denna skillnad kan vara att i förskolan har pedagogerna en djupare relation till barnens föräldrar och att föräldrarna anförtror sig mer till pedagogerna i förskolan än i förskoleklassen.

Förskolan går under stark sekretess som innebär att inga uppgifter om barnet får lämnas ut om barnet kan ta skada av utlämningen. Skolan går under mindre stark sekretess vilket innebär att allt i stort sett är offentligt, innehållet kan sekretessbeläggas om eleven det handlar om kan ta skada av att informationen blir offentlig. Vid överlämnandet är det viktigt att känna till generalklausulen i sekretesslagen (SFS 2009:400 10 kap § 27) och vad den innebär.

Generalklausul är en lagregel som är allmänt hållen för att kunna täcka in förhållanden som är svåra att förutse. Den gör det möjligt att kunna överlämna känslig och viktig information om ett barn om det upplevs som nödvändig trots att vårdnadshavarna inte samtycker. Ibland gör pedagogerna bedömningen att barnen är hjälpta av att viss information kommer fram trots att vårdnadshavarna inte samtycker till det. För att information ska lämnas ut med hjälp av generalklausulen måste pedagogerna anse att barnet kommer lida men om inte informationen kommer fram till förskoleklassen. Informationen som lämnas ut ska gynna barnets utveckling om pedagogerna ska använda sig av denna klausul. Det gäller att väga för- och nackdelar mot varandra innan de tillämpar denna möjlighet. Nackdelen är att relationen mellan pedagog och

vårdnadshavare kan bli lidande eller skadad. Överlämnandet görs ofta i mitten på vårterminen det innebär att både barn och föräldrar finns kvar på förskolan några månader. Det kan också vara så att barnet har yngre syskon som ska vara kvar på förskolan och därmed också föräldrarna. Med tanke på detta är det viktigt att noga väga för- och nackdelar mot varandra så att det skapas en så bra relation som möjligt med vårdnadshavarna. Pedagoger behöver väga barnets bästa kontra god relation med barnets vårdnadshavare (Olsson, 2011).

Gren (2008) skriver att sekretessbestämmelserna skapar ramar mellan barn, föräldrar, förskola och skola. Det är en viktig förutsättning för ett tryggt samarbete. Dessa ramar förhindrar att det dyker upp spekulationer hos en osäker förälder. Det är viktigt att föräldrarna vet i vilka personalgrupper barnets förhållanden får diskuteras. Det är också viktigt att föräldern kan lita på att om det finns behov av att lämna information i olika sammanhang blir man som förälder kontaktad först.

Att skapa en god relation med barnets föräldrar är något som nämns både i förskolans samt skolans läroplan. Förskolans läroplan (Lpfö 98 rev 2010) säger att arbetslaget ska visa respekt för föräldrarna och känna ansvar för att det utvecklas en tillitsfull relation mellan förskolans personal och barnens familjer och grundskolans läroplan (Lgr11) beskriver hur alla som arbetar inom skolan ska samarbeta med elevernas vårdnadshavare.

Det är viktigt att oavsett vad det är för typ av samtal som förs om barnet och dess familj måste respekten för deras integritet och autonomi vara ledstjärnan (Gren, 2008).

Syfte och frågeställning

Syfte

Vi vill få kunskap om vad förskollärare i förskoleklass har för förväntningar när det gäller kunskap hos de barn som kommer från förskolan upp till förskoleklassen samt hur förskollärare i förskolan och förskoleklassen och verksamhetschefer i dessa verksamheter upplever att samarbetet fungerar när det handlar om överlämningar av barn mellan förskola och förskoleklassen.

Då det är pedagoger som signalerat detta problemområde har fokus lagts på hur förskollärare och verksamhetschefer upplever att samverkan mellan dessa två verksamheter fungerar i praktiken. Eftersom förskollärare som arbetar i förskolan har som uppgift enligt Lpfö 98 rev. 2010 att stödja barnen och samverka med andra verksamheter anser vi att det är intressant att närmare studera hur denna samverkan fungerar i verksamheterna och hur det ska ske.

Frågeställning

De frågeställningar som ligger till grund för denna studie är:

- Vad har förskollärare i förskoleklass för förväntningar på de barn som kommer från förskolan?
- Hur sker samarbetet idag mellan förskola och förskoleklass?
- Hur ser några förskollärare och verksamhetschefer på samverkan och överlämningen mellan förskola och förskoleklass?

Metod

I detta avsnitt beskrivs metod och tillvägagångssätt för att söka och få information och svar på studiens syfte. Metoderna kommer också att granskas.

Frågeställningarna i studien fokuserar på vad förskolans pedagoger upplever att barnen behöver kunna när de lämnar förskolan och vad förskoleklassens pedagoger förväntar sig att barnen har lärt sig på förskolan och vad säger förskolans läroplan. Frågorna belyser också samverkan vid överlämningar mellan förskola och förskoleklass. I fokusgrupperna träffades pedagoger som arbetar inom förskola och förskoleklass och samtalande om hur de ser på vad barnen bör lära på förskolan samt hur de anser att samverkan och överlämningar fungerar i deras verksamheter. Enkät har skickats ut till verksamhetscheferna för de förskolor och förskoleklasser som ingår i studien (bilaga 2).

Utifrån förskolans läroplan (Lpfö 98 rev 2010) som bland annat beskriver förskolechefens ansvar när det gäller samarbetsformer med förskoleklassen valde vi att skicka en enkät till de verksamhetschefer som ansvarar för de förskolor och förskoleklasser som deltagit i fokusgruppsintervjuerna. Enkätfrågorna till verksamhetscheferna handlar om hur de anser att samverkan och överlämningar mellan förskola och förskoleklass fungerar. I den aktuella kommunen finns det också en utarbetad plan ”Överlämningsrutiner i förskola skola”. Denna plan beskriver att under april månad ska förskollärarna på förskolan kontakta skolan för skolbesök två gånger varav andra besöket inkluderar lunch på skolan (Bilaga 3). Denna plan förklarar också syftet med besöken att barnen ska känna sig trygga i de nya lokalerna, med den nya personalen och med de nya kamraterna. Det är viktigt att alla känner sig välkomna och får ett personligt bemötande.

Alla personer som deltar i denna studie är oidentifierade och förskolornas och skolornas namn har inte heller angetts. I detta arbete kallas för enkelhetens skull alla verksamhetschefer för verksamhetschefer även om några av dem har befattningen rektor eller förskolechef.

Val av metod

Studien utgår från en kvalitativ forskningsmetod. Enligt Kvale betyder det att forskaren strävar efter att förstå världen som intervjupersonerna själva upplever den (Esaiasson 2012). En kvalitativ forskningsintervju beskrivs som en intervju vars syfte är att erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld i syfte att tolka de beskrivna fenomenets mening. De frågor som valdes har valts utifrån syftet med studien. Ett kvalitativt synsätt har som huvuduppgift att förstå det resultat som framkommer istället för att generalisera och förutsäga (Stukat, 2005).

Även fokusgruppsintervjuer, enkät och ljudupptagning har använts som metoder. Dessa metoder beskrivs senare i detta avsnitt.

Urval

För studien har två förskolor och två förskoleklasser valts som finns i en kommun i Västra Götaland. Anknäytning till dessa verksamheter har vi genom personliga kontakter. De förskolor som deltagit i studien är kommunala förskolor, av förskoleklasserna som valts är en kommunal förskoleklass och en förskoleklass med annan huvudman. I och med personliga kontakter har förskolor valts utifrån intresse av de frågor som vi vill få information om. Enligt Trost har därmed ett bekvämlighetsurval gjorts (Stukat, 2005). De fyra pedagoger som valts till fokusgrupperna inom förskolan är pedagoger med erfarenhet av överlämnande till förskoleklass. De fyra pedagoger som valts till fokusgrupperna från förskoleklass är

pedagoger som tar emot barnen från de valda förskolorna. Två pedagoger från förskoleklass har avstått från att delta i fokusintervjuerna.

För att samverkan och överlämningar ska fungera måste pedagogerna få stöd från sina chefer. Förskolechefen har ansvaret för förskolans kvalitet och därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att samarbetsformer utvecklas med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet och att samverkan kommer till stånd för att skapa förutsättningar för en samsyn och ett förtroendefullt samarbete (Lpfö 98 rev 2010 s. 16).

Nedan presenteras de respondenter som deltagit i studien. Först beskrivs de fyra pedagoger som arbetar inom förskolan därpå beskrivs de två som är verksamma inom förskoleklassen och sist presenteras de tre verksamhetscheferna. Respondenterna presenteras noga för att ni lättare ska kunna följa med i resultatredovisningen, alla namn är fingerade. Namn som börjar på M är förskollärare som arbetar i förskolan, namn på J är förskollärare i förskoleklass och namn på A är namn på verksamhetschefer. Anders är verksamhetschef för Maggan och Madeleine. Adam är verksamhetschef för Malin och Mia och Alma är verksamhetschef för Jenny. Johans verksamhetschef har inte svarat på enkäten.

Malin

Malin är utbildad förskollärare sedan 1979. Hon har arbetat inom förskolan sedan 1975

Mia

Mia är utbildad civilekonom och förskollärare. Förskollärlinjen gick hon ut 1993. Hon läste fem terminer men ingen specialisering. På den arbetsplats hon är idag har hon varit sedan januari 2013. Hon har här enbart jobbat med de barn som går sista året på förskolan.

Maggan

Maggan är utbildad förskollärare. Hon har jobbat sedan hösten 2012 på sin nuvarande arbetsplats. Under denna tid har hon följt sin barngrupp då hon startade med barnen som var fyra år för att i augusti 2013 följa med dem under deras sista år på förskolan. Maggan har arbetat ca 20 år som förskollärare.

Madeleine

Madeleine är utbildad förskollärare och har arbetat drygt 25 år inom förskolan.

Johan

Johan är utbildad förskollärare. Han har arbetat inom kommunala förskolan men är idag verksam i förskoleklass på en privat skola.

Jenny

Gick ut förskollärlutbildning för ca 30 år sedan och fick då inget fast jobb utan vikarierade en längre tid innan hon fick en fast tjänst i en syskongrupp. Där jobbade hon fram till 1987 då hon gick på föräldraledighet under många år. Jenny har arbetat extra som lärare i Italien under några år som familjen bodde där. För 10 år sedan började hon arbeta i förskoleklass. I nuvarande verksamhet har hon arbetat ca 2 år.

Anders

Anders är utbildad civilekonom, lärarutbildad matte och NO och har genomgått rektorsutbildning. Han har arbetat med förskola sedan 2004. I nuvarande enhet har han varit sedan april 2013.

Adam

Adam är utbildad gymnasielärare inom samhällsvetenskap och barn och fritid. Han har också läst morgondagens chefsutbildning. Just nu läser han rektorsutbildningen. Han har jobbat som gymnasielärare i åtta år och som verksamhetschef i 1,5 år.

Alma

Alma är verksamhetschef på en F-5 skola sedan sju år tillbaka. Hon är utbildad lågstadielärare och har läst rektorsutbildningen. Alma har arbetat som lärare i drygt 25 år och efter det som rektor.

Datainsamlingsmetod

För att samla in information har fokusgruppintervjuer, enkät och ljudupptagning använts som metoder. Nedan beskrivs de olika metoderna.

Kvalitativ forskningsmetod

Att använda sig av en kvalitativ forskningsmetod kritiseras av många som alltför subjektiv. De påstår att resultatet beror på vem som har gjort tolkningen. De invänder också ofta mot reliabiliteten och anser att den är osäker då det oftast inte är många personer som deltar i undersökningen och det kan begränsa möjligheten till generalisering.

Fokusgruppintervjuer

Enligt Stukat (2005) innebär fokusintervju att samla en grupp personer som har någonting gemensamt. I vårt fall var det pedagoger från förskolor och förskoleklasser som arbetar med att lämna över och ta emot barn i sina verksamheter. Att det heter fokus förklarar Esaiasson (2012) bland annat med att fokus markerar att gruppen är sammansatt för ett speciellt syfte och att samtalet har fokus på ett givet tema. Poängen med fokusgrupper är att det ska komma igång en diskussion mellan de som deltar. Vid val av fokusintervju finns det en risk att ha i åtanke och det är att respondenterna kan påverka varandra och hålla inne med hemligheter eller känsliga svar som kanske skulle komma fram vid enskilda intervjuer. Det kan också vara så att någon eller några gruppmedlemmar dominerar och att andra då blir inaktiva vilket kan leda till att informationen blir skev. För att försöka undvika att detta händer bör samtalsledaren hela tiden se till att fokus ligger på ämnet (Stukat, 2005).

Enkät

Enligt Esaiasson (2012 s. 232) innebär enkät att frågor skickas ut och de som svarar fyller i sina svar och skickar tillbaka till forskaren. Det är viktigt hur enkätfrågorna formuleras eftersom det inte finns möjlighet att formulera om frågorna. Det kan vara en fördel med enkät då man slipper omedveten styrning. När det gäller att samla in information via enkäter skriver Bjørndal (2009) att det finns fördelar jämfört med intervjuer eftersom man får in all information i skriftlig form. Detta gör att det inte kräver så mycket tid att bearbeta de svar som lämnas in. Stukat (2005) påstår att det finns en risk med enkätundersökningar i och med att bortfallet kan bli stort. Det är också viktigt att tänka på hur frågorna är formulerade eftersom inte det verbala språket används.

Ljudupptagning

Bjørndal (2009) skriver att ljudupptagningens fördelar är att man kan höra och observera händelsen flera gånger vilket en oerfaren observatör kan ha stor nytta av. Det kan också vara mindre krävande för oerfarna observatörer och datainsamlingen blir mer noggrann. Nackdelar kan enligt författaren vara att beteendet hos de som observeras påverkas. Det kan innebära att det tar längre tid att bearbeta den inspelade data samt att det bara går att observera verbal kommunikation.

Tillvägagångssätt

Vi har använt oss av fokusgruppsintervju med pedagoger som arbetar i de utvalda verksamheterna och enkät till verksamhetscheferna för dessa verksamheter. Frågorna lämnades ut i förväg till de pedagoger som skulle delta i samtalet. Eftersom pedagogerna fick ut frågorna innan träffen innebar det att de kunde komma förberedda till samtalet. Frågorna till verksamhetscheferna var ”snarlika” de frågor som ställdes till pedagogerna (bilaga 2). Frågorna till verksamhetscheferna skickades ut med missivbrev via e-post och vi fick skriftliga svar tillbaka.

Vid varje träff har vi deltagit tillsammans med två förskollärare från förskolan och en förskollärare från förskoleklass. Varje grupp har träffats vid ett tillfälle under ca 1,5 timme. Vår uppgift under fokusgruppsintervjuerna var att sitta med som samtalsledare. Vid båda intervjutillfällena användes en diktafon. Eftersom intervjun spelades in gjordes inga anteckningar, en av anledningarna till det var att vi då kunde delta i diskussionen. När det inspelade materialet lyssnades igenom lyssnades efter svar på de frågor som utgjorde frågeställningen och det är de svar som analyserats för att kunna få en uppfattning om vad respondenterna tycker. Under arbetets gång har vi haft kontakt via e-post för att komplettera intervjutillfällena.

Efter att inspelningarna och anteckningarna gått igenom utifrån de frågor vi ville få svar på har anteckningar från materialet skickats ut till berörda pedagoger för att få respons på det som skrivits men även för att de skulle kunna rätta till missuppfattningar.

Analys av data

Efter genomförda intervjuer lyssnades ljudfilerna igenom så snart som möjligt efter de svar som var intressanta utifrån frågeställningarna. De svar som upplevdes relevanta är de som utgör vårt resultat. Att detta gjordes nära inpå intervjutillfället beror på att intervjun då var i färskt minne och riskerna att något skulle hända med det inspelade materialet minimerades.

Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell har använts som grund för vår analys senare i arbetet eftersom hans modell bygger på ett samspel mellan individ och olika miljöer man ingår i som individ.

Etiska betänkanden

Att ägna sig åt etik innebär att man reflekterar över sitt förhållningssätt (Gren, 2008). I studien har vi utgått från Vetenskapsrådets fyra etiska forskningsprinciper (www.vr.se) som är informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav.

För att uppfylla *informationskravet* har ett informationsbrev i god tid skickats ut till förskollärare i förskolorna och förskoleklasserna samt tillhörande verksamhetschefer där vi berättade om studien och dess syfte och de tillfrågade fick kontaktuppgifter så de hade möjlighet att kontakta oss om de hade frågor angående studien.

De tillfrågade fick också information att det var frivilligt att delta och att de när som helst kunde avbryta sin medverkan, om detta skulle inträffa informerades de om att materialet respondenten lämnat skulle förstöras. På detta sätt uppfylls *samtyckeskravet*.

Alla personer som deltar i studien har avidentifierats och information kommer inte lämnas ut som pekar på vilka förskolor och förskoleklasser som medverkat och därmed uppfylls vetenskapsrådets *konfidentialitetskrav*.

Nyttjandekravet innebär att allt material som samlas in enbart kommer användas för denna studies ändamål. När vi startade vår fokusintervju började vi med att informera om att samtalet kommer spelas in och det inspelade materialet enbart kommer användas till denna studie. I och med detta anser vi att vetenskapsrådets *nyttjandekrav* uppfylls.

Alla berörda respondenter har fått ett missivbrev med denna information (bilaga 1).

Studiens tillförlitlighet

Här poängteras att i god tid före samtalen med pedagogerna lämnades de frågor ut som skulle ligga till grund för fokusgruppsintervjuerna. Detta kan ha påverkat pedagogerna genom att de hade god tid på sig att fundera över frågorna. Trots detta genomfördes studien på detta sätt dels på grund av den relativt korta tid som fanns att genomföra studien, dels för att alla skulle vara förberedda inför träffarna. Ytterligare en anledning var att genom att alla fick läsa och bli medvetna om samtalens inriktning kunde de lättare avgöra om de ville delta eller inte. Om någon annan skulle genomföra samma studie och använda samma metoder skulle antagligen inte resultatet bli exakt samma vilket beror på att varje respondent upplever situationen på sitt eget sätt. Utifrån studiens syfte och frågeställning bör resultatet bli snarlikt. Med hänsyn till detta finns det en tillförlitlighet i studien.

Bortfall

Det har inte varit något bortfall från de fyra pedagoger som blivit inbjudna från förskolan. Även fyra pedagoger från förskoleklassen bjöds in varav två har deltagit, en vid varje intervjutillfälle. Motiveringen som angavs angående varför de två pedagoger inte kunde delta var att det inte fanns tid för dem att medverka. Vi anser inte att detta har påverkat resultatet då de två pedagogerna ändå varit med i diskussionen genom den kollega som kunde delta.

En enkät har skickats till respektive verksamhetschef det vill säga fyra stycken varav tre har skickat in svar. Varför den fjärde verksamhetschefen inte svarat vet vi inte. Hur detta kan ha påverkat resultatet kan därför inte bedömas.

Från början var tanken att träffa varje fokusgrupp vid två tillfällen men på grund av pedagogernas tidsbrist har vi valt att ses vid ett tillfälle och sedan ha e-postkontakt med följdfrågor under hela studien. Dessa följdfrågor har även skickats med e-post till de pedagoger som inte kunde delta under intervjun för att de också skulle ha möjlighet att svara. Totalt har följdfrågorna skickats till fyra förskollärare i förskolan och fyra förskollärare i förskoleklass.

Resultat

Här presenteras resultatet från fokusintervjuerna och enkätsvaren. När vi presenterar resultatet av enkätfrågorna till verksamhetscheferna för respektive enhet har vi för enkelhetens skull valt att kalla alla för verksamhetschefer, även om en del har befattningen rektor eller förskolechef. Med pedagog menas all personal inom förskola och förskoleklass oavsett yrkestitel.

Kapitlet är dels upplagt utifrån vad det är för typ av verksamhet som bedriver förskola och vad det är för typ av förskoleklass barnen lämnas till, dels utifrån att vi har tittat på beskrivningen av samspel, överlämningar och förväntningar.

Bronfenbrenners teori handlar om *samspelet* mellan de olika miljöer som ett barn möter och hur detta samspel påverkar barnets utveckling. *Samarbete* kan enligt svenska akademins ordlista (SAOL 1998) beskrivas som arbete tillsammans där man hjälps åt att lösa en gemensam uppgift. Ordet *samverkan* definieras som en grupp personer som samverkar, samarbetar och strävar efter att nå ett eller flera gemensamma mål (Svenska akademins ordbok, SAOB). *Överlämningar* betyder att man lämnar över ansvaret till något annan (SAOL 1998).

Likheter och olikheter för hur förskollärare upplever samverkan mellan verksamheterna har också studerats oavsett om de arbetar i kommunal eller privat verksamhet samt vad förskollärarna i förskoleklass har för förväntningar på barnen när de kommer till förskoleklassen.

I resultatet kan ni ta del av en del direkta citat från de respondenter som deltagit i fokusintervjuerna och enkätundersökningen. Dessa citat är i kursiv stil.

Överlämning från kommunal förskola till kommunal förskoleklass

Samverkan

Enligt våra respondenter sker samverkan genom att de barn som ska börja förskoleklass får komma på besök till förskoleklassen någon gång under vårterminen. Vid detta besök träffar barnen de pedagoger de ska ha till hösten och de får tillbringa en stund ute på gården, barnen får också träffa sina blivande klasskamrater. Maggan, Mia och Jenny anser att det är för lite med bara ett besök. De önskar att det skulle finnas tid för fler träffar.

Som det fungerar idag är det förskoleklassen som bjuder in förskolan till en träff en gång under vårterminen. Vid denna träff har förskollärare från förskolan inte med sig någon information om de barn som ska börja utan det är specialpedagogen som samlar in all information om barnen på en blankett (bilaga 4). Tanken med denna blankett är att en kopia ska lämnas över till pedagogerna i förskoleklassen för att det på så vis ska gynna barnet i dess livslånga lärande. Här anser Jenny att all information inte kommer fram. Hon påpekar att vid förra årets överlämning brast det någonstans i rutinerna och dessa blanketter kom inte fram som de skulle. Att informationen inte alltid kommer fram tror hon kan ha ett samband med att skollagen har förändrats även om hon själv inte kan peka ut specifikt vad det är i skollagen som påverkat. Jenny menar vidare att det ofta stjälpes ett barn att de till exempel inte vet om att barnet inte kan sköta sin hygien det kan innebära ganska mycket ångest i att gå på toaletten själv.

Det blir ett stort problem för ett litet barn och här börjar mycket magproblem (Jenny, förskollärare i förskoleklassen).

Det framkommer också skillnad mellan respondenternas åsikter. Jenny som arbetar i förskoleklass anser att hon i stort sett är nöjd med det samarbete som finns idag även om det kan utvecklas medan Maggan och Mia anser att samarbetet är i stort sett obefintligt. Även om dessa två verksamheter geografiskt ligger i anknytning till varandra har våra respondenter aldrig träffats.

Vi känner oss vilsna med varandra, idag är första gången vi träffas (Maggan, förskollärare i förskolan)

Maggan berättar att hennes förskola förra året lämnade över många barn till förskoleklassen men det var ingen på skolan som var intresserad av att träffa oss menar hon. Ibland är det så att föräldrarna inte ger sitt samtycke och då kan pedagogerna inte gå in på enskilda barn. Det sker en överlämning av information om barnet från förskolan dels muntligt, men framförallt skriftligt och där kan det ibland förekomma brister beroende på hur mycket förskoleklasspedagogerna vill ta del av överlämningen.

Maggan, Mia och Jenny tycker också att det hade varit bra om träffarna var utspridda över tid. En träff i april och sedan en eller två träffar till när skolan har slutat för då har pedagogerna i förskoleklassen mer tid att träffa de barn som ska börja förskoleklass för de är ofta kvar på förskolan en bit in på sommaren.

Maggan berättar att hon tidigare arbetat så att man träffade de lärare som skulle ha barnen i förskoleklassen och det fungerade bra.

Där jag jobbade tidigare höll vi på en hel termin med överinskolningen, då fanns det mer personal för det var på 80-talet och det blev väldigt bra (Maggan, förskollärare i förskolan).

Mia säger att det skulle vara bra om personal från förskolan är med och diskuterar olika gruppkonstellationer med förskoleklassens pedagoger. Vi vill ha så många möten att det blir bäst för barnen påpekar både Maggan och Mia. Det förekommer diskussion om vems önskemål man ska lyssna på. Det kan vara så att det är bättre att lyssna på pedagogerna som har arbetat med barnen men då kanske man kör över en del föräldrars önskemål menar Jenny.

Dessa två verksamheter (kommunal förskola och kommunal förskoleklass) har inte samma verksamhetschef och intressant är att notera att de två verksamhetscheferna ser helt olika på hur samverkan mellan deras verksamheter fungerar. Adam som ansvarar för förskolan säger nej på frågan om han är nöjd med det samarbete som finns idag och han anser att det finns mycket kvar att utveckla, bland annat efterfrågar han tydlighet, välförankrad överlämningsplan och utveckling av den i dialog med pedagogerna. Det finns idag en plan som ska följas, denna plan beskriver överlämningsrutiner mellan förskolan och skolan (bilaga 3). Alma som ansvarar för förskoleklassen är nöjd med hur det ser ut idag.

Jenny berättar att det finns en rutin för mottagandet som pedagogerna från förskoleklassen tycker fungerar men de tycker inte att det räcker med bara ett möte utan de hade också uppskattat fler träffar innan barnen börjar. Hon reflekterar även över att förskolan aldrig får någon feedback på hur överlämnandet av barnen går.

Det skulle kännas mer genuint om det är de som jobbar med barnen som bjuder in då hänger det inte på oss (Jenny, förskollärare i förskoleklassen).

Det vore bra om man vet mer om barnen påpekar Jenny. Ett samtal med specialpedagog och pedagog från förskolan kan göra att man vet mer om barnet och då kan man göra en liten anteckning.

Jag önskar att man har en dialog och när man börjar förskoleklassen berättar man om det är något speciellt som barnet inte känner sig så trygg i (Jenny, förskollärare i förskoleklass).

Jenny håller med pedagogerna från förskolan i att barnen blir trygga om de vet vad som väntar till hösten. Barnen känner sig stora när de blivit inbjudna till förskoleklassen.

Vi kan arbeta och ta emot barnen på ett annat sätt om vi vet lite mer om dem när de börjar och då kanske det inte blir så rörigt i början om vi vet olika saker som barnet kan behöva hjälp med och det gynnar i slutändan barnet (Jenny, förskollärare i förskoleklass).

Adam påpekar att samarbetet behöver byggas ut. Han menar att det ligger på verksamhetschefen att möjliggöra och ge förutsättningarna, sen åligger det de ansvariga förskollärarna att utbyta kunskaper, erfarenheter och samverka med förskoleklassen för att uppmärksamma varje barns behov menar han. Alma beskriver i sina enkätsvar att hon idag arbetar kring samverkan så som hon ska göra kring styrdokument; via APT, kategorimöten och utvecklingssamtal bland annat.

Överlämning av barn mellan förskola och förskoleklass

Förskolan är relativt ny och det finns inga fungerande rutiner för hur överlämningarna ska gå till. Information om barnen lämnas till specialpedagogen om föräldrarna gett sitt samtycke. Maggan, Mia och Jenny önskar att det lämnades över mer information om individuella barn från förskolan till förskoleklassen. Informationen som önskas handlar mer om barns individuella behov än om vad barnen har lärt sig i förskolan.

Här menar också Jenny att förskoleklassen inte är vårdande som förskolan vilket betyder att både barn och pedagoger då skulle vara hjälpta av att barnens individuella behov finns med som en viktig punkt när barnet ska gå från förskola till förskoleklassen. Hon poängterar till exempel sådant som barnets behov av hjälp vid toalettbesök och barn som kan behöva extra tid vid måltider. Att få denna information vid överlämnandet anser hon vara väldigt viktigt för att de som arbetar i förskoleklassen ska kunna möta och hjälpa barnet på bästa sätt.

Det är ju ett levande barn som vi vill möta där det befinner sig (Jenny, förskollärare i förskoleklass)

Det är viktigt att barnen inte känner sig misslyckade genom att det finns situationer de inte riktigt klarar av när de kommer till skolan (Mia, förskollärare förskolan)

Adam tycker inte att han arbetar med överlämningsrutiner i den utsträckning som han skulle behöva. Han arbetar i dag mer övergripande för att skapa möjligheter och förutsättningar för pedagogerna i förskola och förskoleklassen. I rektorsteamet arbetas det med att bygga upp rutiner för detta ändamål. I detta team ingår områdets rektorer och förskolechefer. Adam menar vidare att han är delaktig i överlämningsrutiner genom att det finns utarbetade överlämningsblanketter (bilaga 4) som teamet arbetar med att uppdatera. Han inhämtar också information från berörda pedagoger om hur överlämningen har gått. Det han skulle önska var att detta arbete gjordes mer systematisk.

I teorin finns det en bra plan men vi behöver bli bättre på att använda den (Adam, verksamhetschef i förskolan).

Alma tycker att hon till viss del är delaktig i överlämningen och menar att de har en egen överlämning genom rektorer och specialpedagoger, hon beskriver också att hon kommunicerar med förskollärarna kring elever, grupper och besöksdatum.

Pedagogernas förväntningar på de barn som kommer till förskoleklassen

Pedagogerna i förskoleklassens mål är att möta barnen där de utvecklingsmässigt befinner sig. Är det något de verkligen vill veta och som de tycker är en brist att inte få veta om vilka barn som har en speciell problematik. Det är onödigt att inte få veta vad utgångsläget är. Jenny tycker att det är väldigt viktigt att veta om barn har små egenheter som de behöver jobba mer med.

Det här att man ska lära känna barnet först då kan man både ha tryckt ner det här barnet och stjälp kanske jättemycket fint arbete som ni redan har gjort här på denna nivå (Jenny, förskollärare i förskoleklass).

Det har hänt mycket på sekretessfronten förr var det fullt att prata för mycket om barnen men sekretesslagen (OSL) gör det fortfarande svårt ibland när värdefull information inte får föras vidare.

Några saker som pedagoger i förskoleklass förväntar sig är:

- Klara sig själv på toaletten.
- Kunna äta självständigt
- Kunna sitta i en samling och lyssna färdigt, inte bara resa sig upp och gå
- Kunna ta en enkel instruktion
- Skriva sitt namn

Just att kunna klara sig själv på toaletten är den punkt som är satt längst upp. Det är många föräldrar som inte förstår att vi inte kan hjälpa barnen med toalettbestyren. Även att kunna ta en enkel instruktion gör att barnen känner sig tryggare i sig själva menar Jenny.

Det är ju ett levande barn som vi vill möta där det befinner sig.

Det är på good-will man lämnar över IUP (Individuell UtvecklingsPlan) (Jenny, förskollärare i förskoleklass)

När det handlar om begreppen omsorg och lärande ser Adam det som att dessa begrepp bildar en helhet, de är också beroende av varandra. Han menar att dessa begrepp ska bidra till att

barnen utvecklar alla sina förmågor utifrån deras individuella behov och förutsättningar. Mia, Maggan och Jenny menar att trygghet och lust ligger i dessa begrepp. Respondenterna menar också att omsorg är att barnen känner att de blir lyssnade på och att de säger återkopplar pedagogerna till. Alma anser att detta är en jättefråga som hon tyvärr inte har möjlighet att utveckla på grund av tidsbrist.

Sammanfattning

Enligt våra respondenter sker samverkan genom att de barn som ska börja förskoleklass får komma dit på besök någon gång under vårterminen. Vid detta besök träffar barnen de pedagoger de ska ha till hösten och de får tillbringa en stund ute på gården samt träffa sina blivande klasskamrater. Respondenterna anser att det är för lite med bara ett besök, inför nästa överlämnande kommer de försöka planera tillsammans hur det ska genomföras.

Här kan vi se en skillnad mellan respondenternas åsikter. Jenny som arbetar i förskoleklass anser att hon i stort sett är nöjd med det samarbete som finns idag även om det kan utvecklas men Maggan och Mia från förskolan anser att samarbetet är i stort sett obefintligt. Förskolans pedagoger skulle önska att det fanns möjlighet till fler träffar under vårterminen och besöken kanske kan läggas in när skolan slutat för då finns mer tid och det är inte så lång tid kvar tills barnen ska börja i förskoleklassen. Mia tycker att det är självklart att den som ska ta emot tar initiativet till träffen men nu när det tydligt framkommit att ansvaret ligger på förskolans pedagoger (Lpfö 98 rev 2010) tror hon att det blir skillnad i framtiden hur de arbetar med överlämningar mellan förskola och förskoleklass.

Nu kommer vi att göra detta strålande frampå vårkanten (Mia, förskollärare i förskolan).

Maggan, Mia och Jenny önskar att det lämnades över mer information om individuella barn från förskolan till förskoleklassen och att pedagogerna träffas för samtal innan barnen börjar så som det var förr. Informationen som önskas handlar mer om barns individuella behov än om vad barnen har lärt sig i förskolan. Här menar också Jenny att förskoleklassen inte är vårdande som förskolan vilket betyder att både barn och pedagoger då skulle vara hjälpta av att barnens individuella behov finns med som en viktig punkt när barnet ska gå från förskola till förskoleklassen. Hon poängterar till exempel sådant som barnets behov av hjälp vid toalettbesök och barn som kan behöva extra tid vid måltider. Att få denna information vid överlämnandet anser hon vara väldigt viktigt för att de som arbetar i förskoleklassen ska kunna möta och hjälpa barnet på bästa sätt. Detta stämmer väl med Gren (2008) som beskriver hur det handlar om att se barnet och bekräfta barnet för den det är. Hon påstår att det hör ihop med barnets identitetsutveckling. Som barn når man lättare fram till ”jag duger som jag är” om man befinner sig i ett sammanhang där allt värderas.

Respondenterna upplever att det är väldigt ”stort” för barnen att börja skolan och då känns fungerande överlämningar viktigt så att barnen får ett ansikte på vem de kommer möta i skolan. Det måste inte vara någon problematik kring barnet. Det kan räcka att barnen vet vilken dörr de ska gå in igenom och var de ska hänga sina kläder. Det är mycket som rör sig i barnets huvud. Diskusison kring matsituation handlar om att det kan bli en kontrast för barnen när de kommer från förskolan där man inte har någon tid att passa till skolan som har schemalagt hur lång tid man har på sig för att äta.

Överlämning från kommunal förskola till privat förskoleklass

Samverkan

Här upplever Malin, Madeleine och Johan att samverkan dem emellan inte finns över huvud taget. Johan säger att det som finns är att skolan en kväll bjuder in de barn som kommit in tillsammans med sina föräldrar där vi visar runt på skolan men ingenting för barnen på dagtid där de kan komma på besök och vara med en stund på skolan.

Malin, Madeleine och Johan skulle uppskatta ett mer utvecklat samarbete. Malin och Madeleine berättar att de har försökt få till ett samarbete men skolan verkar inte intresserad. De har också föreslagit att deras tidigare verksamhetschef ska bjuda in till den träff som sker mellan kommunal förskola och kommunal förskoleklass.

Jag tror att det kan bero på att vi är en privatskola med ett stort upptagningsområde plus att vi ganska sent på vårterminen får veta vilka barn som kommit in på skolan (Johan, förskollärare i förskoleklass)

Nu hoppas de på att det ska kunna fungera i fortsättningen i och med att de nu träffats och diskuterat hur de ser på detta.

Till slut så tröttnar man ju på att försöka (Madeleine, förskollärare i förskolan)

Barnen får ju inte komma och hälsa på och mötas utav negativ personal som egentligen inte anser att tiden finns för dessa besök (Malin, förskollärare i förskolan)

Det har varit mycket pust och stön om att det inte finns tid för dessa besök (Madeleine, förskollärare i förskolan)

Johan tycker det är synd att han nu får höra att Malin och Madeleine har försökt få till ett samarbete men att det inte fungerar och hoppas på att det ska bli bättre framöver. Han kan bara se fördelar med en bra samverkan då de som arbetar i förskoleklass idag känner att det är svårt att möta varje enskilt barn när de inte vet så mycket om dem.

Här har vi bara fått svar från verksamhetschefen Anders som arbetar inom förskolan och han anser inte att han är nöjd med det samarbete som finns idag och han ser samarbetet som helt obefintligt.

Vi tycker att skolan inte efterfrågar vår information. I de fall vi har sammanställt vad barnen har varit med om på förskolan, till exempel en pärm med kort och aktiviteter, så har det inte använts (Anders, verksamhetschef i förskolan)

Madeleine och Malin tycker att de har försökt att få till ett samarbete men att de inte har känt sig välkomna, det har varit mycket ”pust och stön” att det inte finns någon tid för dessa besök. Ofta får man som svar att de inte vet vilka som ska arbeta med förskoleklassen till hösten. Malin menar också att det känns som det finns en viss konkurrens mellan skolorna och att de kommunala skolorna verkar känna att den privata skolan tar ”deras” barn.

Förskolan vill besöka skolan dels för besök av lokaler men också för att få träffa personal så att barnen får ett ansikte på dem och de kompisar de kommer möta till hösten och för att få äta i bamba. Detta tror de skulle vara uppskattat då många barn pratar om det. Madeleine och Malin ska prata med sin verksamhetschef om att bjuda in den aktuella skolan till träffar som förskolan har med andra skolor i upptagningsområdet i samband med att 5-åringarna ska börja i förskoleklass.

Eftersom respondenterna upplever att det inte finns något samarbete idag kan de inte heller se att det ger barnen något och förskolan blir bara kontaktad av förskoleklassen om föräldrarna ber om det. Anders berättar att det talas om hur samverkan bör se ut i ”team-skolledare” som organiseras lokalt mellan förskolor och grundskolor, han menar att vi måste se på varandras verksamhet och informera varandra kring vad vi arbetar med och vilken erfarenhet man som mottagande stadium har för att se vad barnen/eleven har med sig.

Överlämning av barn mellan förskola och förskoleklass

Madeleine och Malin skulle vilja besöka skolan dels för besök av lokaler men också för att träffa personal och kompisar som barnen kommer möta när de ska börja. Barnen pratar också mycket om att de vill äta i bamba. Pedagogerna upplever att det är viktigt för barnen att äta i bamba och de tror att det beror på att de barn som börjar i kommunal förskoleklass får besöka den skola de ska börja i och vid ett av de besöken är de med och äter i bamba. Malin och Madeleine anser också att det är viktigt att barnen får ett ansikte på de pedagoger de ska möta när de börjar förskoleklassen. Johan anser att det kanske vore enklare att han tar med sig några barn från förskoleklassen och besöker förskolan med tanke på att de så sent får veta vilka barn som kommer in och då kan det vara svårt för förskolans personal att veta vilka barn som bör få komma på besök.

Johan vill lägga som förslag att skolan bjuder in förskolepersonal på eventuellt studiedagar. Han kan tänka sig att de barn som gått på förskolan tidigare får följa med och hälsa på de barn som ska börja förskoleklass om det skulle underlätta eftersom man så sent får veta vilka barn som ska börja. Vi skulle i alla fall kunna få till ett samarbete med de förskolor som ligger närmast.

Eftersom ingen av våra respondenter anser att det finns något samarbete idag kan de inte se att samverkan dem emellan ger barnet något och som det fungerar idag tar skolan bara kontakt med förskolan om föräldrarna vill det. Det skulle underlätta i många situationer för barnen om pedagogerna träffas och lämnar över information innan barnet börjar förskoleklassen.

Anders arbetar i huvudsak inte med överlämningar till förskoleklass, dels för att i tidigare organisation var specialpedagogen samma person på förskolan som förskoleklass dels för att i den organisation han nu är verksam i har specialpedagogen tagit på sig ansvaret att medverka vid överlämning.

Pedagogernas förväntningar på de barn som kommer till förskoleklassen

Johan beskriver kunskaper som färger, klippa, pärla – lite fingerfärdighet som viktiga att barnen har med sig från förskolan. Detta behöver de kunna för att jag som lärare ska kunna skapa en bra grupp. Idag är det lite orättvist med tanke på hur olika grupperna ser ut vad pedagogerna kan släppa iväg för barn från förskolan. Han menar att det är skillnad på om barnen gått i en 1 – 5 årsgrupp på förskolan eller i en mer homogen grupp. Johan anser att det är viktigt att se vad pedagogerna kan erbjuda femåringar i en 1- 5 årsgrupp. Samma gäller ju om barnen inte har det svenska språket med sig menar han då blir det ofta väldigt problematiskt. Kunna gå på toaletten, äta med kniv och gaffel, stå i led är också saker som

Johan nämner som viktiga. Absolut mycket basala kunskaper för kraven på kunskap kommer ju inte förrän i årskurs ett.

Det är helt andra krav på barnen när jag lämnar ifrån mig dem (Johan, förskollärare i förskoleklass).

Malin säger att man i förskolan jobbar mycket med att barnen ska tycka att det är roligt och spännande, att de ska bli nyfikna på bland annat naturvetenskap och bokstäver. Förskolans läroplan är uppbyggd efter strävansmål så det handlar om att barnen hittar en nyfikenhet och en lust till att lära sig olika saker. Respondenterna här menar att de ser en skillnad från det att sex-åringarna gick in i skolan. Förr fanns det en sexårsgrupp på förskolan. Då skulle sexåringarna klara detta och nu har allting flyttats så nu är det femåringarna som ska ha alla de här basala kunskaperna.

Anders anser att inom förskolan måste de se på uppdraget med lärande på ett tydligare sätt. Han menar att lärande sker på ett bättre sätt om omsorg är kombinerat med lärandet.

Sammanfattning

Alla är överens om att det är viktigt med en positiv start i förskoleklassen där barnen fort kan känna sig trygga i den nya verksamheten. Johan menar att har man fått en bra start så följer det med dig upp i högre klasser. Madeleine och Malin tycker att de har försökt att få till ett samarbete men att de inte har känt sig välkomna. Alla tre respondenterna skulle uppskatta ett samarbete och hoppas nu på att det ska kunna fungera i fortsättningen i och med att de träffats och diskuterat hur de ser på detta.

Madeleine och Malin skulle vilja besöka skolan dels för besök av lokaler men också för att få träffa personal och kompisar som barnen kommer möta när de ska börja. Barnen vill också äta i bamba. De anser också att det är viktigt att barnen får ett ansikte på de pedagoger de ska möta när de börjar förskoleklassen. Johan anser att det kanske vore enklare att han tar med sig några barn och besöker förskolan.

Här har vi bara fått svar från verksamhetschefen som arbetar inom förskolan och han anser inte att han är nöjd med det samarbete som finns idag och han ser samarbetet som nästan helt obefintligt. Anders önskar att vi skulle se på varandras verksamhet och informera varandra kring vad vi arbetar med och vilken erfarenhet man som mottagande stadium vet vad barnen/eleven har med sig.

Likheter och olikheter kring överlämningar och förväntningar

Vid fokusgruppsintervjuerna framkom att ingen av de intervjuade pedagogerna visste att det är förskolan som har den särskilda uppgiften att finna former för att avrunda och avsluta förskoleperioden och att det är förskolan som ska sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen. Vid genomgång av förskolans läroplan (Lpfö 98 rev 2010) vid fokusgruppsintervjuerna blev respondenterna medvetna om uppdraget som handlar om samverkan och överlämningar mellan förskola och förskoleklass.

När det gäller förskollärare i förskoleklassens förväntningar på de barn som kommer från förskolan har alla respondenter samma tankar kring denna fråga. Ingen av dem nämner mycket som står i förskolans läroplan utan det som kommer upp är mycket basala kunskaper. Exempel på detta är: kunna gå på toaletten, äta med kniv och gaffel, stå i led, färger, klippa,

pärla, lite fingerfärdighet (god finmotorik), sitta i en samling, kunna ta en enkel instruktion och kunna skriva sitt namn.

Det är viktigt att man som pedagog hittar lusten att lära så att den håller i sig längre upp i åldrarna (Johan, förskollärare i förskoleklass)

Tidsbristen är också något som alla respondenter återkommer till, förskoleklassen anser att de egentligen inte har tid alls att låta förskolan komma på besök. Det finns ingen gemensam tid för verksamheterna att planera för en god samverkan vid överlämningarna.

Respondenterna är överens om att det är för lite information som lämnas över om det över huvud taget lämnas någon information. Det diskuteras inte om att man vill veta vad barnet har för kompetenser utan den information som förskoleklassens pedagoger vill ha handlar mer om vad barnet inte kan eller vad barnet behöver bli bättre på.

Sammanfattning och analys

Resultatet säger oss att de flesta av våra respondenter inte är nöjda med den samverkan som sker mellan förskolan och förskoleklassen idag och de lägger stor vikt vid att de anser att det inte finns tillräckligt med tid för att genomföra detta på ett tillfredsställande sätt.

Det framgår också att pedagoger och verksamhetschefer inom förskolan inte känner att skolan efterfrågar det som barnen har gjort under sin tid på förskolan. Information som samlats ihop i till exempel en portfoliopärm. Denna pärm skickas istället många gånger med hem till barnen istället för att användas på skolan som en grund till hur långt barnen kommit i sitt lärande.

Som framgår tidigare i studien (se teoriansknytning) anser vi att genom de fyra system som Bronfenbrenner beskriver kan vi koppla ihop vårt fokus för studien, att se hur samverkan och överlämningar fungerar i olika verksamheter. Bronfenbrenner hävdar att det är viktigt att alla nivåer fungerar eftersom de påverkar varandra. De respondenter som deltagit i studien ser det som viktigt att information om barnen lämnas mellan olika verksamheter för att barnet ska få en så bra start i förskoleklassen som möjligt.

Den sammanfattande analysen är upplagd utifrån Bronfenbrenners nivåer: mikro-, meso-, exo- och makromiljö. Han ser samspelet mellan individ och miljö som viktigt. Hur detta samspel ser ut har stor betydelse för barnets utveckling. Barnets upplevelse av sin miljö ligger i fokus i denna teori (Kärby, 2000). Studien är analyserad utifrån förskolläraernas upplevelser när det handlar om samverkan och hur Bronfenbrenners olika miljöer påverkar varandra.

Mikrosystemet (närmiljön):

Utifrån Bronfenbrenners utvecklingsökologi utgörs mikrosystemet av bland annat barnets föräldrar och personal i förskola/förskoleklass. De flesta barn tillbringar många timmar på förskolan och de har gått 4 - 5 år på förskolan innan de börjar förskoleklass vilket innebär att pedagogerna på förskolan har stor påverkan på hur barnen utvecklas. Det går därför inte att komma ifrån att förskolan påverkar barnet på flera olika sätt. För barnet är det av stor vikt att det får en positiv upplevelse av förskolans miljö. En av våra respondenter påpekar att skolan inte är vårdande på samma vis som förskolan, det betyder att den information om barnets färdigheter som lämnas från förskolan till förskoleklassen är viktig och att det gynnar barnet. Pedagogerna i förskolan känner oftast barnen mycket väl och har kanske följt barnen under hela förskoleperioden. Detta innebär att de har mycket information om barnens utveckling och kunskaper om barnet som pedagogerna i förskoleklassen kan ha stor användning för i det

fortsatta arbetet med barnen. Björklid & Fischbein (2012) skriver att det är viktigt med vuxna runt barnet som lyssnar på dess synpunkter som sätter in barnets kunskaper i ett sammanhang. Att göra det för barnet underlättas av att pedagogen känner barnet. Det finns barn som inte deltar i förskolans verksamhet av olika anledningar, till exempel är en del föräldrar hemma med sina barn och de barn som har föräldralediga eller arbetslösa föräldrar deltar inte så många timmar i verksamheten så för dessa barn har pedagogerna ingen eller begränsad påverkan.

Mesosystemet (samverkan):

Denna miljö beskrivs som en samverkan mellan barnets olika närmiljöer. Bronfenbrenner påstår att samspelet mellan individ och miljö är avgörande för lärande och utveckling. I ett mesosystem kan barns utveckling påverkas av det samverkansarbete som finns mellan till exempel förskola och förskoleklass (Björklid & Fischbein, 2012).

Mycket forskning som bedrivits pekar på hur viktig en bra samverkan är för barnets fortsatta skolgång (Fabian & Dunlop, 2007; Davidsson, 2002).

Resultatet av denna studie visar att deltagande respondenter inte är nöjda med den samverkan som finns idag, bland annat beroende på den tidsbrist de känner och att förskolan inte upplever att skolan är intresserade av den information om barnet som finns att lämna vidare bland annat i form av en portfoliopärm.

Alla våra respondenter utom en verksamhetschef anser att samverkan kan utvecklas och bli mycket bättre. Denna verksamhetschef anser att samverkan fungerar tillfredställande. I mesosystemet är verksamhetscheferna viktiga då de har ett uppdrag enligt Lpfö 98 rev 2010 och Lgr11 att ansvara för att det ges tid till planering av samverkan. Alla våra respondenter är villiga till en samverkan och ser det som något väldigt viktigt för att kunna hjälpa och stötta barnet på bästa sätt. Vid ett av intervjutillfällena framkommer att personalen skulle vilja ha någon träff under våren där endast pedagoger träffas och planerar hur man ska genomföra överlämningen.

Den friskola som deltagit i vår studie har en samverkan med föräldrar och barnen då de varje vår bjuder in familjerna till de barn som kommit in på skolan under en kväll. Denna kväll får föräldrarna information om skolan och barnen får träffa sina nya klasskompisar och de pedagoger de ska ha när de börjar förskoleklassen.

Exosystemet (faktorer utanför närmiljön):

Bronfenbrenners exosystem utgörs bland annat av personalsituationen, ekonomin, kommunala riktlinjemallen och organisation som individer ingår i men inte kan påverka själva. Inom detta system ryms förskolans och skolans olika traditioner och synsätt. Dessa traditioner och synsätt är svåra att påverka (Björklid & Fischbein, 2012).

Våra respondenter nämner inte något om att det finns olika traditioner inom förskola och förskoleklass däremot framkommer det en del saker om vad de har för synsätt i de olika verksamheterna. En av våra respondenter påpekar att skolan inte är vårdande som förskolan vilket i sin tur påverkar hur de ser på vad barn behöver kunna vid överlämnandet mellan dessa verksamheter. Bilaga 4 beskriver hur avslutning och överlämnande av portfoliomaterialet ska gå till. Förskolan ansvarar för att blanketten fylls i och lämnas vidare till förskoleklassens pedagoger i syfte att gynna barnets livslånga lärande.

En tradition är att förskolan förväntar sig en inbjudan från förskoleklassen och ingen är medveten om att det står i förskolans läroplan att förskollärarna har ett ansvar för att denna samverkan blir av. En av våra respondenter anser det vara självklart att mottagande verksamhet bjuder in eftersom förskolan inte får veta vilken skola barnen kommer in på om inte föräldrarna berättar det.

Makrosystemet (samhällsstrukturen):

I detta system ingår bland annat förskolans och skolans läroplan och skollagen och det är bland annat de styrdokument som påverkar de övriga systemen enligt Bronfenbrenners utvecklingsekologi. I den reviderade läroplanen (Lpfö 98 rev 2010) beskrivs att förskolan har den särskilda uppgiften att finna former för att avrunda och avsluta förskoleperioden. Enligt Bronfenbrenner påverkar makrosystemet underliggande system såsom mesosystemet där samverkan mellan barnets närmiljöer sker.

Kärrby (2000) skriver att lärare som arbetar med barn som ska börja skolan skulle få ett gemensamt synsätt i och med att läroplanernas införande. De som arbetar inom förskola och skola kan inte påverka detta system utan man måste rätta sig efter de lagar och regler som gäller för respektive verksamhet. Makrosystemet påverkar barnet som individ eftersom de styrdokument som gäller förskola och skola påverkar den verksamhet som barnet befinner sig i. De aktuella läroplanerna är uppbyggda utifrån strävansmål och mål att uppnå. Läroplanen innehåller inte några metoder eller tillvägagångssätt för att uppnå de mål som konstateras. Detta gör att det ställs stora krav på pedagogens kompetens och kunskap. Att det är så här kan göra det svårt att nå en likvärdig förskola/förskoleklass som det står i skollagen att vi ska ha. Enligt skolverket (2004) är det kommunens ansvar att ge förutsättningar för att klara sitt uppdrag. Kommunen har som uppdrag att utgå från skollag och läroplaner för att kunna leda och utveckla verksamheterna samt att tillhandahålla nödvändiga resurser. Statens krav på kommunerna formuleras i skollagen. Det handlar om förutsättningar såsom att det ska finnas personal med utbildning eller erfarenhet att det går att tillgodose barnens behov av omsorg och pedagogisk verksamhet men också att barngrupperna har en lämplig sammansättning och storlek. I och med detta har kommunala beslut och prioriteringar stor påverkan på förskolans förutsättningar (Skolverket, 2004).

Diskussion

Resultatdiskussion

Genom att studera detta område vill vi få kunskap om vad förskollärare i förskoleklass har för förväntningar när det gäller kunskap på de barn som kommer från förskolan upp till förskoleklassen samt hur förskollärare i förskolan och förskoleklassen och verksamhetschefer i dessa verksamheter upplever att samarbetet fungerar när det handlar om överlämningar av barn mellan förskola och förskoleklassen.

Respondenterna är överens om att samverkan mellan de två skolformerna inte fungerar så bra som den skulle kunna göra. En av våra respondenter säger att allt måste ses som en helhet och det anger också skolverket när det talas om förskolereformens syfte som var att all pedagogisk verksamhet som har uppdraget att fostra och stödja barn i deras utveckling bör ses som en helhet. Förskolans betydelse i det livslånga lärandet skulle enligt reformen förstärkas och för att nå dit var ett led en närmare integration av förskola och skola. Detta arbete måste ha en gemensam syn på barn, kunskap och lärande som utgångspunkt (Skolverket, 2004).

För att överlämningar ska fungera anser vi att lärare i olika verksamheter måste kunna samarbeta trots att skolformerna har olika kulturer och traditioner. En stark tradition som verkar leva kvar är att förskolans pedagoger förväntar sig en inbjudan ifrån pedagogerna i förskoleklassen och att det är förskoleklassens pedagoger som ansvarar för samverkan mellan verksamheterna och överlämningarna trots att det tydligt står i förskolans läroplan att förskolan har den särskilda uppgiften att finna former att avrunda och avsluta förskoleperioden samt att samverkan sker med personalen i förskoleklass (Lpfö 98 rev 2010 s. 14). I resultat reflekterar Jenny över att förskolan inte får någon återkoppling på hur överlämningen mellan verksamheterna har fungerat. Enligt överlämningsrutiner förskola skola XXX (bilaga 3) ansvarar specialpedagog och skola för att i september-oktober bjuda in förskolorna till återkoppling och uppföljning av skolstarten, utvärdering och dialog. Att pedagogerna inte vet om detta beror det på att överlämningsrutinerna inte har förankrats av verksamhetscheferna?

Att verksamhetschefer ser olika på hur samverkan mellan deras verksamheter fungerar är intressant. Adam som ansvarar för förskolan säger nej på frågan om han är nöjd med det samarbete som finns idag och han anser att det finns mycket kvar att utveckla, medan Alma som ansvarar för förskoleklassen som många av barnen från Adams verksamhet går till är nöjd med hur det ser ut idag. Här kan det bli svårt för pedagogerna att mötas när det handlar om att utarbeta rutiner för samverkan och överlämningar då de har verksamhetschefer som tycker så olika. Eftersom det står beskrivet både i förskolans läroplan (Lpfö 98 rev 2010) och i grundskolans läroplan (Lgr11) att verksamhetscheferna har som ansvar att se till att skapa förutsättningar så ett förtroendefullt samarbete utvecklas anser vi att det är viktigt att verksamhetscheferna har en samsyn i dessa frågor.

Som framgår av resultat ser vi att förskoleklassens pedagoger vill få information om barnets specifika egenheter, vad de kan eller vad de behöver bli bättre på. Fokus i förskolans läroplan ligger på vad barnet kan och bör utveckla intresse för och inte vad det behöver lära sig och bli bättre på. Att pedagoger i förskoleklassen vill få information om vad barnet behöver bli bättre på kanske kan bero på att skolan har uppnåendemål. Att förskoleklassen inte har en egen läroplan kan göra att de påverkas mer av skolans traditioner och kulturer än förskolans.

Ett resultat som förvånade var att pedagoger i förskoleklassen inte nämner att barnen bör kunna det som står i förskolans läroplan utan de lägger vikten på andra kunskaper såsom att de kan klara sig själva på toaletten och knäppa sin jacka med mera. Förskolans strävansmål nämns överhuvudtaget inte i våra samtal. Detta kan kanske förklaras med att de inte har tillräcklig kunskap om vad förskolans läroplan beskriver. Kan det bero på det som Johan tar upp då han säger att kunskapskraven inte kommer förrän i årskurs ett vilket han menar påverkar genom att det ställs högre krav på vad han har lärt barnen i förskoleklassen. Vi har även med det här som en punkt under ”förslag till förändring” där vi tänker oss att det krävs mer förståelse för varandras arbeten och att det kan utvecklas genom fortbildning av vad de olika läroplanerna beskriver och att man byter arbetsplats någon gång. Bronfenbrenners mesosystem förklarar just vikten av samverkan mellan olika verksamheter så att vi arbetar mot gemensamma mål.

Är det så att pedagogerna inom förskolan numera lägger för stor vikt vid alla de strävansmål som finns i läroplanen och glömmer bort vikten av till exempel en påklädningssituation? Är tiden för dessa lärandesituationer för kort för att det är så mycket annat som ska hinnas med?

Ingen av våra respondenter har nämnt något om varför de tror att barnen upplevs av skolan att de har blivit sämre på basala kunskaper. Kanske kan det vara så att fokus ligger på barns lärande och det pratas mindre om omsorg och fostran. Till största del handlar det som reviderades i Lpfö 98 om naturvetenskap, teknik, språk och matematik. Skolverket kan också se att lärande fått en större betydelse i förskolan efter reformen. Skolverket anser att en alltför stark betoning inom förskolan på formellt lärande kan få negativa konsekvenser. Omsorg, fostran och lärande ska ses som en helhet och i uppdraget ingår att utveckla barns lust och nyfikenhet (Skolverket, 2004).

När barnen börjar skolan blir det färre pedagoger och fler barn, då blir det viktigare att barnen klarar sig själva. En av respondenterna påpekar vikten av att barnen måste klara många basala saker själva när de börjar förskoleklassen då hon säger att förskoleklassen inte är vårdande på samma vis som förskolan. Varför är det så att det är lättare att diskutera vad ett barn inte kan istället för att se på barnets kompetenser? Kan även detta hänga ihop med att barnen i skolan behöver visa sin kunskap för att bli godkänd även om det inte är så i förskoleklass men de faller in under skolans kultur. Hade situationen sett annorlunda ut om förskoleklassen hade legat i förskolans lokaler?

Metoddiskussion

Vi är medvetna om att genom att använda en kvalitativ forskningsintervju kan det vara så att vi har tolkat svaren på ett sätt som respondenten inte har menat. Genom att skicka ut anteckningarna till respondenterna innan analys av resultatet har risken för detta minimerats.

Vi har inte varit ute efter att generalisera några resultat utan avsikten har varit att samtala kring samverkan och överlämningar samt att få en inblick i vad pedagoger i förskoleklassen förväntar sig av de barn som kommer från förskolan.

Utlämnandet av frågorna i förväg till de pedagoger som skulle delta kan diskuteras. Vi anser att det var en fördel då de i och med detta kunde komma förberedda till intervjun. En nackdel är att de kanske hann fundera för mycket på sina svar. Det finns de som påstår att man inte får de rätta svaren då de har hunnit prata ihop sig före samtalet. Från den förskoleklass där det bara kunde komma en förskollärare har de ändå kunnat diskutera med den kollega som inte

kunde medverka, vilket resulterat i att vi ändå fått med åsikter från fyra förskollärare från förskoleklass.

I studien används utvecklingsekologin som analysverktyg och det beror på att det är en av de teorier som ser sambanden mellan hur individen påverkas av olika miljöer. Bronfenbrenner kopplar också utvecklingen till det han kallar för makrosystem vilket vi här ser som de läroplaner och lagar som alla inom förskola och skola måste förhålla sig till. Detta är ju något som vi inte kan komma ifrån utan vi måste förhålla oss till de lagar och förordningar som gäller i vårt samhälle.

Didaktiska konsekvenser

Alla pedagoger och verksamhetschefer som deltagit i studien anser att överlämnandet mellan förskola och förskoleklass är en viktig del för barnen och förskollärarna anser att samverkan alltid kan bli bättre och vidareutvecklas.

De kan se fördelar med ett ökat samarbete vid överlämningar mellan förskola och förskoleklass så att pedagoger lättare och snabbare lär känna barnen och på det viset har större möjlighet att stötta och hjälpa varje enskilt barn. Viljan till en bättre samverkan finns hos alla respondenter och de är överens om att det är svårt att få till detta på grund av tidsbrist.

Davidsson (2002) påstår i sin studie att det viktigaste skälet till att förskola och skola ska samverka är att underlätta barnets övergång mellan olika stadier och skolformer. Författaren hävdar att det är viktigt att minimera problemen inför övergången. Vi anser att det är viktigt att minimera problem vid övergångar för att barnen ska känna sig trygga i sin nya miljö samt att det då är lättare att möta barnet där det befinner sig i sitt lärande.

Det är viktigt att ha med det som Johan påpekar vid ett intervjutillfälle när han säger att det är viktigt att pedagoger ser till att barnen hittar lusten att lära så att den håller i sig längre upp i åldrarna. Vi anser att det borde vara ett av våra viktigaste uppdrag då det råder skolplikt i Sverige och barnen ska gå många år i skolan. Vårt samhälle fungerar ju så att det krävs högre utbildning idag för att få ett jobb och då tycker vi det är viktigt att skolan är en rolig och lustfylld plats där det finns möjlighet till kunskapsutveckling. Under fokusgruppsamtalen har det blivit mycket diskussion kring hur pedagogerna ska utveckla samarbetet mellan verksamheterna. De har diskuterat möjligheter och hinder och hur de ska gå vidare, till och med datum för träffar har de diskuterat. Det var inte syftet med denna studie men en positiv följd effekt.

Just hur pedagoger inom förskolan och förskoleklassen ser olika på saker och vad barnen bör kunna när de lämnar förskolan är något som framkom i de intervjuer som genomfördes i studien. Detta är något vi också sett i tidigare forskning då förskolan är mer inriktad på omsorg om barnet medan skolan lägger på fokus på lärandet. Pedagoger inom förskolan anser att de skickar iväg kompetenta barn och utgår ifrån de strävansmål som finns i läroplanen medan pedagoger i förskoleklassen ser det på ett annat sätt. Vi anser att om verksamheterna hade samarbetat mer hade kanske en bättre förståelse för varandras arbeten utvecklats vilket i slutändan hade gynnat barnens lärande. Kompetenta barn innebär för de som arbetar inom förskolan att de tror på barnets förmågor och att barnen kan om de ges tid och förutsättningar. Pedagogerna finns mer som stöd än den person som har de rätta svaren. Vi upplever att det kompetenta barnet i skolan är det barn som uppnår målen som finns i Lgr11. Självklart påverkar detta synsätt vad man tycker är viktigt att lämna över för information när barnet går från förskola till förskoleklass.

Olsson (2011) nämner att anledningen till att strängare sekretess gäller för personal i förskolan än för personal i grundskola är att förskolan har en djupare relation till föräldrarna och att föräldrar därför anförtror mer känsliga uppgifter till pedagoger inom förskolan. Ingen av våra respondenter nämner något om generalklausulen. Är det så att de inte vet att den finns? Vi upplever att de inte vet om den eftersom mycket av diskussionen handlar om att man inte får lämna över information mellan förskolan och förskoleklassen om inte föräldrarna ber om det. Om man använder sig av generalklausulen får man lämna över information som man anser gynna barnet. Vi håller med Gren (2008) att det viktigaste i alla samtal om barnen är att respekterar barnet och dess familj.

Att få en ökad förståelse för varandras arbeten gör att vi kan hjälpa och stötta varandra vid överlämningar från förskola till förskoleklassen. Det i sin tur anser vi gynnar barnen.

Slutsatser och förslag till förändring

Slutsatser

Utifrån vårt resultat förefaller det som att överlämningen varje år kommer som en överraskning, alla inom förskola och förskoleklass vet att den kommer men tar varje år för givet att det är förskoleklassen som bjuder in till detta. Det innebär att inom förskolan vidtas inga åtgärder kring överlämnandet till förskoleklassen förrän pedagoger från förskoleklassen hör av sig. Vi har genom att studera detta område blivit införstådda med att ansvaret vid överlämningar ligger på förskolans pedagoger.

Alla förskollärare som deltagit i våra fokusintervjuer och de verksamhetschefer som svarat på enkäten anser att samverkan mellan förskola och förskoleklass är viktigt. De vill utveckla det till något bra som gynnar barnen i sin fortsatta skolgång. Idag är denna samverkan i stort sett obefintlig.

Våra respondenter betonar att det inte finns tillräckligt med tid för samverkan kring överlämningar idag. Vi hoppas att de fokusintervjuer vi genomfört där pedagoger från olika verksamheter har mötts leder till att det i framtiden utvecklas ett bättre samarbete mellan deras verksamheter och att det leder till fler möten mellan barn och pedagoger inför överlämningen mellan förskola och förskoleklass.

Vi anser att det är viktigt att alla de system (mikro-, meso-, exo- och makrosystem) som Bronfenbrenner beskriver fungerar eftersom de påverkar varandra. Det är också viktigt att information lämnas om barnet mellan olika verksamheter för att barnet ska få en så bra start i förskoleklassen som möjligt. Det finns ett gemensamt dokument som gäller för de kommunala verksamheterna men ingen av våra respondenter nämner detta och det är bara en verksamhetschef som beskriver dokumentet. Handlar det om att man inte vet att det finns?

Förslag till förändring

- Eftersom många av våra respondenter ser brist på tid som en anledning till att samverkan inte fungerar bra skulle man kunna göra så som en av dem nämner i en fokusgrupp att lägga något eller några besök från förskolan när sommarlovet har börjat. Vid denna tid har lärarna i skolan lite bättre tid att förbereda möten och kan därmed möta barnen som kommer från förskolan på ett bättre sätt.
- Vi anser att det skulle vara bra att varje år utvärdera den överlämning som har varit och då fundera på vad som fungerat bra och vad som har fungerat mindre bra. Vid denna utvärdering kan man ha med sig föräldrarna för att även få fram deras åsikter som sedan kan vara en del i det fortsatta arbetet. På detta sätt känner sig föräldrarna också delaktiga vid sitt barns övergång till skolans verksamhet.
- Det vore bra att utarbeta en rutin för hur pedagogerna i förskolan ska få veta vilken skola barnen kommer in på för att lättare kunna ta kontakt med respektive skola inför överlämningarna. Som det ser ut idag får man bara veta det om föräldrarna eller barnen själva berättar det.
- Förkollärare i förskolan och förskoleklassen skulle kunna byta arbetsplats för en dag eller två för att få en förståelse för varandras verksamheter. I de verksamheter där det är praktiskt möjligt. Även fortbildning för personal för att få mer kunskap om varandras uppdrag.
- Vi anser att det behöver arbetas fram en rutin så att förkollärare i förskolan blir medvetna om sitt uppdrag och vad det står i Lpfö 98 rev. 2010 om ansvaret vid överlämningar mellan förskolan och förskoleklassen.

Vi vill avsluta denna studie med ett citat av Janusz Korczak och även knyta tillbaka till den fråga vi har med oss i titeln på detta arbete.

När vi mognar till att känna respekt och förtroende för barnen, när de fått förtroende för oss vuxna och själva framför vad de tycker om sina egna rättigheter – då kommer antalet problem att minska och misstagen bli färre. (Gren, 2008 s. 184)

Vilken hjälp är det att kunna räkna om man inte kan klara sig själv på toaletten?

Pedagoger i förskoleklassen har starkt poängterat i våra fokusintervjuer att det kan uppstå svårigheter för de barn som inte klarar av de basala kunskaperna som till exempel att klara sig själv på toaletten, klä på sig med mera när de kommer till förskoleklassen. De anser sig inte ha möjligheter att ge den omvårdnad till barnen som pedagogerna i förskolan kan göra. Därför är det viktigaste inte att barnen som kommer från förskolan kan läsa och räkna utan att de kan klara sig själva när det handlar om många basala kunskaper.

Slutord

Vi anser att vi uppnått syftet med denna studie och fått svar på vår frågeställning. Resultatet visar på de förväntningar som förskollärare i förskoleklassen har på de barn som kommer från förskolan, vilket ger oss i vårt fortsatta arbete som blivande förskollärare inom förskola eller förskoleklass en ökad förståelse för vad som förväntas av barnen. När det gäller samverkan kan vi också se i resultatet att de respondenter som deltagit i studien anser det vara en viktig del i överlämnandet mellan förskola och förskoleklass. Även här har vi fått med oss kunskaper som vi kommer ha stor nytta av i vårt fortsatta arbetsliv.

Förslag till fortsatt forskning

Eftersom ingen av våra respondenter är helt nöjda med hur samverkan och överlämningar fungerar idag anser vi att fortsatt forskning på detta område är viktigt då det dessutom står i styrdokument att varje förskollärare har som ansvar att se till att samverkan och överlämningar mellan verksamheterna i förskola och förskoleklass fungerar. Vi har genomfört denna studie med ett fåtal förskollärare från förskolan och förskoleklassen samt ett fåtal verksamhetschefer. Det vore intressant att se om resultatet överensstämmer med ett resultat där pedagoger och verksamhetschefer från fler förskolor och förskoleklasser deltar.

Ett intressant område vore att studera effekterna av att pedagogerna inom förskola och förskoleklass byter arbetsplats om detta ger en ökad förståelse och kunskap om varandras läroplaner och arbetsmetoder.

Referenser

- Ackesjö, Helena & Persson, Sven (2010). Skolförberedelser i förskoleklass. Att vara lärare-i-relation i gränslandet. *Pedagogisk forskning i Sverige* 2010, 15 (2/3), 142-163
- Bjørndal, Cato R. P. (2009). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber
- Björklid, P, Fischbein, S (2012). *Det pedagogiska samspelet*. Lund: Studentlitteratur
- Davidsson, Birgitta (2002). *Mellan soffan och katedern: en studie av hur förskollärare och grundskollärare utvecklar pedagogisk integration mellan förskola och skola*. Diss. Göteborg: Univ.,2002
- Davidsson, B. (2000). *Skolan möter förskolan och fritidshemmet*. G. Kärrby (Red.), Om begreppen samarbete, samverkan och integration i svenska läroplaner (s. 39-58). Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2012) *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Fabian, H & Dunlop, AW (2007). *Outcomes of Good Practice in Transition Processes for Children Entering Primary School*. Working papers in Early Childhood Development, No. 42, Bernard van Leer Foundation: The Hague.
- Gren, Jenny (2008). *Etik i pedagogiskt vardagsarbete*. Stockholm: Liber
- Kärrby, Gunni (red.)(2000). *Skolan möter förskolan och fritidshemmet*. Lund: Studentlitteratur.
- Kärrby, Gunni & Lundström, Marita (2004). *Pedagogisk interaktion och en förändrad praktik*. *Pedagogisk forskning i Sverige* 2004, 9(3), 189-204.
- Offentlighets- och sekretesslagen SFS 2009:400 (OSL)
- Olsson, Staffan (2011). *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2001). *Att bygga en ny skolform för 6-åringar: Om integrationen förskoleklass, grundskola och fritidshem*. Stockholm: Liber
- Skolverket (2004). *Förskola i brytningstid – Nationell utvärdering av förskolan*. Skolverket: Fritzes
- Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen*. Skolverket: Fritzes
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan*. Lpfö 98 reviderad 2010. Skolverket: Fritzes

Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Lgr11. Skolverket: Fritzes

Stukat, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska akademins ordbok. <http://www.saob.se>

Svenska akademins ordlista, 1998. SAOL

Utbildningsdepartementet (2010). *Förskola i utveckling – bakgrund till ändringar i förskolans läroplan*. Skolverket

Utbildningsdepartementet (2012). Skollag (2010:800) Stockholm

Vallberg Roth, Ann-Christine (2009). *De yngre barnens läroplanshistoria*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistiska-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

<http://barnochfritid.blogspot.se/2013/01/urie-bronfenbrenner.html>

Bilaga 1

Missivbrev till förskollärare

Hej!

Vi är två förskolärarstudenter som nu i höst ska skriva vår c-uppsats vid Göteborgs universitet. Vår c-uppsats kommer bli en läroplanskritisk granskning, där vi kommer titta på samverkan mellan förskolan och förskoleklassen. Vi vill diskutera begreppen omsorg och lärande. Dessa begrepp kommer vi att diskutera utifrån de frågor som ni kan läsa längre ner i brevet.

För att kunna utföra detta vore vi tacksamma om ni vill hjälpa oss.

Vi behöver två pedagoger från er verksamhet och vi tänker oss fokusintervjuer där vi sitter tillsammans med pedagoger från motsvarande verksamhet.

Nedan kan ni se de frågor vi kommer fokusera på och det är bra om ni är förberedda med lite tankar kring dessa frågor innan vi ses.

Vi kommer att träffas vid max två tillfällen ca 1-1,5 timma vid varje tillfälle. Vi kommer använda oss av ljudupptagning för att kunna gå tillbaka till materialet flera gånger.

Naturligtvis kommer vi att avidentifiera er i vårt arbete och ni kan när som helst om ni känner avbryta ert deltagande. Det material vi får in i samband med detta arbete kommer vi enbart använda oss utav till vår uppsats.

Det som väckt vårt intresse för dessa frågor är en nätverksträff som hölls inom en stadsdel i Göteborgsområdet där det just diskuterades vad barnen kan och bör kunna när de lämnar förskolan.

Nedan följer utdrag från våra läroplaner samt skollagen och även de frågor som vi vill diskutera.

Med vänliga hälsningar

Elin Samuelsson & Carina Scharffenberg

Har ni frågor om detta når ni oss

Carina

E-post: XXX

Tel: XXXX-XXXXXX

Elin

E-post: XXX

Tel: XXXX-XXXXXX

Enligt Lpfö 98 rev. 2010 ska förskolan sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv (s. 13).

Förskolläraren ska ansvara för att samverkan sker med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem för att stödja barnens övergång till dessa verksamheter. Arbetslaget ska utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem och tillsammans uppmärksamma varje barns behov av stöd och stimulans (s. 14).

Enligt Lgr 11 ska läraren utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskolan och i berörda skolformer, och i samarbetet särskilt uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd. För att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv ska skolan och sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskolan (s. 16).

Vad har du som förskollärare i förskoleklass för förväntningar på de barn som kommer från förskolan?

Hur samarbetar vi idag med utgångspunkt i våra strävansmål och mål från läroplanerna?

Är vi nöjda med det samarbete vi har idag?

Hur skulle vi vilja att samarbetet ser ut?

Vad ger detta samarbete barnen? Vad gör förskoleklassen med den information som kommer ifrån förskolan?

Vad innebär begreppen omsorg och lärande för dig som pedagog?

Utbildningens syfte förskolan (s. 30 i skollagen)

2 § Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda barnen en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Förskolan ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och förbereda barnen för fortsatt utbildning.

Utbildningens syfte förskoleklass (s. 34 i skollagen)

2 § Förskoleklassen ska stimulera elevers utveckling och lärande och förbereda dem för fortsatt utbildning. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Förskoleklassen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap.

Bilaga 2

Missivbrev till verksamhetschefer

Hej!

Vi är två förskolärarstudenter som nu i höst ska skriva vår c-uppsats vid Göteborgs universitet. Vår c-uppsats kommer bli en läroplanskritisk granskning, där vi kommer titta på samverkan mellan förskolan och förskoleklassen. Vi vill diskutera begreppen omsorg och lärande. Dessa begrepp kommer vi att diskutera utifrån de frågor som ni kan läsa längre ner i brevet.

För att kunna utföra detta vore vi tacksamma om ni vill hjälpa oss genom att svara på nedanstående frågor och maila tillbaka era svar till oss:

Naturligtvis kommer vi att aidentifiera er i vårt arbete. Det material vi får in i samband med detta arbete kommer vi enbart använda oss utav till vår uppsats.

Det som väckt vårt intresse för dessa frågor är en nätverksträff som hölls inom en stadsdel i Göteborgsområdet där det just diskuterades vad barnen kan och bör kunna när de lämnar förskolan.

Nedan följer utdrag från våra läroplaner samt skollagen och även de frågor som vi vill diskutera.

Med vänliga hälsningar

Elin Samuelsson & Carina Scharffenberg

Har ni frågor om detta når ni oss

Carina

E-post: XXX

Tel: XXXX-XXXXXX

Elin

E-post: XXX

Tel: XXXX-XXXXXX

- 1. Arbetar du som rektor aktivt tillsammans med pedagogerna kring överlämningar förskola/förskoleklass?**
- 2. På vilket sätt är du delaktig vid överlämningar/Vad är anledningen till att du inte är delaktig?**
- 3. Hur samarbetar ni idag med förskola/förskoleklass med utgångspunkt i våra strävansmål och mål från läroplaner?**
- 4. Är du som rektor nöjd med det samarbetet som finns idag?**
- 5. Hur skulle du som rektor vilja att samarbetet ser ut?**
- 6. Vad innebär begreppen omsorg och lärande för dig som rektor?**

Enligt Lpfö 98 rev. 2010 ska förskolan sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv (s. 13).

Förskolläraren ska ansvara för att samverkan sker med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem för att stödja barnens övergång till dessa verksamheter. Arbetslaget ska utbyta

kunskaper och erfarenheter med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem och tillsammans uppmärksamma varje barns behov av stöd och stimulans (s. 14).

Enligt Lgr 11 ska läraren utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskolan och i berörda skolformer, och i samarbetet särskilt uppmärksamma elever i behov av särskilt stöd. För att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv ska skolan och sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskolan (s. 16).

Utbildningens syfte förskolan (s. 30 i skollagen)

2 § Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda barnen en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Förskolan ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och förbereda barnen för fortsatt utbildning.

Utbildningens syfte förskoleklass (s. 34 i skollagen)

2 § Förskoleklassen ska stimulera elevers utveckling och lärande och förbereda dem för fortsatt utbildning. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Förskoleklassen ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap.

Bilaga 3

Överlämningsrutiner förskola skola XXX

Förslag XXX	Teamets planering	Aktivitet	Ansvarig
Sept-okt		Specialpedagoger skola o förskola bjuder in förskolorna till återkoppling på skolan för info om skolstarten, utvärdering och dialog.	Spec.ped skola
Sept-okt		Förskolechef / spec.ped i förskolan informerar Resursteamet om barn som behöver särskild planering, t.ex. annan skolform	förskolechef
Okt-nov		På Teamets möte inför budgetarbetet informeras rektor att barn med stora behov kommer till skolan.	förskolechef
December- januari		Utskick till föräldrar till blivande förskoleklassbarn. Varje förskola får de blanketter som skickas ut så att de kan informera och förklara samt påminna föräldrarna. Föräldrarna skickar sina svar till planeringssekreteraren, som också skickar påminnelse till dem som inte svarat.	Planeringssekreterarna
januari		Informationsmöte om förskoleklassen och fritidshemmet för föräldrar	rektor
januari		Information om hur många barn vi behöver ha särskild överlämning kring. Möte mellan specialpedagoger	Förskolechef, spec. pedagog i förskolan
Vecka 8		Erbjudan om skolplacering skickas ut till föräldrarna	Planeringssekreterarna
April		Möte inför klassindelning på skolan med skolans och förskolans förskollärare.	Förskollärare på skolan
April		Klassindelning på skolan	rektor

April		Möten för särskilda överlämningar med berörda. Förskolechef kallar till möte och bjuder in föräldrar. Förskolechefen håller i mötet och rektor kallar aktuell personal.	förskolechef
April		Förskollärarna på förskolan kontaktar skolan för skolbesök.	Förskollärare på förskolan
Maj		Barnen hälsar på tillsammans med personal från förskolan vid två tillfällen, andra gången äter de även lunch på skolan.	Förskollärare skola o förskola
Juni - augusti		Ev. dokumentation lämnas över från förskolan till skolan om samtycke finns	förskolechef
Sept- okt		Specialpedagoger i skola och förskola bjuder in förskolorna till återkoppling och uppföljning av skolstarten, utvärdering och dialog	Specialpedagog skolan

Bilaga 4

Avslutning och överlämnande av Portfolio-materialet

Originalen av blanketten avslutning/överlämnande till förskoleklass lämnas till vårdnadshavaren i portfoliopärmen. 1 kopia överlämnas till förskoleklassen för att på så vis gynna barnets livslånga lärande. Det är viktigt att ta med beskrivningar av situationer där barnet varit särskilt framgångsrik och upplevt sig själv som lyckad. Undvik att beskriva sådant som gått mindre bra utan fokusera på de situationer där barnet upplevt sig själv som kompetent och successivt erövrat nya områden och sammanhang. Det är dessa situationer som är värdefulla att föra vidare till nästa skolform. Självklart är det så att ni måste ha vårdnadshavarnas samtycke till att lämna denna information vidare. Efter att ni har bokat tid för samtal så är det viktigt att föräldrarna får underlag för vad det är ni kommer att prata om. Inför grupputvecklingssamtal skickar ni bilaga 6 till vårdnadshavarna. För det individuella samtalet skickas bilaga 1 och den bilaga som är aktuell beroende på om det är utvecklingssamtal 1 eller uppföljningssamtalet. Denna del i informationsmaterialet kan komma att förändras beroende på hur skolan önskar att överlämnningen ska ske utifrån vilka grunder.

Bilagor

Barnets portfolio

Översikt till arbetet med barnens portfolio

Bilaga 1

Steg 4. Uppföljning av verksamhetsförändringarna.

Mål som verksamheten ska arbeta med för att stärka bl.a. barnets intresse/motivation och delaktighet/inflytande. Utgå ifrån dokumentationen steg 1 till 3.

Vilka förändringar har vi gjort?

Vilka nya utmaningar har barnet fått?

Vad har vi erbjudit, vilken inspiration, vilka nya sammanhang eller aktiviteter?

Hur ska vi samverka med hemmet i dessa frågor?

I denna del ska föräldrarna få möjlighet att bl.a. kunna påverka förskolans innehåll.

Individuellt utvecklingssamtal:

Avslutning/överlämnande till förskoleklass

Bilaga 4

Förskola: _____ Förskoleklass: _____

Barnets för och efternamn: _____

Barnets personnummer: _ _ _ _ _ - _ _ _ _ _

Steg 1. Vad barnet gjort och varit intresserad av under sin tid i förskoleverksamheten.

Steg 2. Beskriv utifrån ovanstående vad barnet gjort mycket av och som stärkt dess självkänsla.

Steg 3. Sammanfattning av verksamhetsförändringar som har gynnat barnets lärande under tiden i förskoleverksamheten.

Datum: _____

Ansvarspedagog: _____

Förälder/föräldrar: _____

Underskrift

